

Lucius Ampelius: *Liber memorialis*

oversat og kommenteret af Sebastian Maskell Andersen

Unge menneskers opdragelse og deres almenviden har altid optaget den ældre generation – i nutidens gymnasium som i oldtidens skoler. Mange kræfter er i det sidste århundrede blevet brugt – nogle pessimister ville sige spildt – på at indterpe i det mindste en basal viden om ting, der må og skal vides, hvis man vil være et dannet menneske i fag som geografi (Tysklands floder og Jyllands byer), historiske facts (kongerækker) og biologi (ålens vandringer og fotosyntesen), og der er gennem årene skrevet utallige lærebøger i, hvad man bør vide, og hvordan man lærer det. Man kunne måske tro, at de mere målrettede bestræbelser i denne genre hører nutiden (eller rettere den nære fortid) til, men adskillige antikke tekster viser, at bekymringen og bestræbelsen er den samme generation efter generation. Et af de bedste eksempler er den bog, der her bringes på dansk for første gang, og som til fulde lever op til drømmen om håndbogen om, 'hvad enhver ung mand bør vide'.

Lucius Ampelius' værk *Liber memorialis* kan oversættes med *Huskebog*. Bag denne mærkværdige titel gemmer sig en lang opremsning af "fakta", som den ellers ukendte Lucius Ampelius har samlet og videregivet til den lige så ukendte Macrinus. Emnerne og den noget summariske fremstilling gør, at den tyske udgiver og oversætter Ingemar König giver værket undertitlen "alt hvad en ung romer bør vide". König forestiller sig, at Ampelius har samlet alle informationer til Macrinus for at forberede denne på, hvad han forventes at vide, når han går i skole hos en *grammaticus*. Der er en stærk tradition for at indsamle oplysninger, man finder relevante, og videregive dem til nære venner eller familie (jf. Cicero *De officiis*, Aulus Gellius *Noctes Atticae*), men de har gerne det til fælles, at de har en mere litterær udformning end den, vi finder her. *Liber memorialis* minder mest af alt om en katalog over sætninger, man skal kunne recitere for læreren. Der er således hist og her anslag til en "spørgsmål - svar - opbygning", som vi kender fra Donatus' *Ars minor*. Det er bemærkelsesværdigt, at mange af informatio-

nerne i teksten går igen flere gange, og at der til tider optræder faktuelle fejl. Dette tyder ikke på en forfatter af høj dannelse, måske snarere på en kompilator.

Vi kender hverken forfatteren eller modtageren. Navnet Ampelius optræder i kilderne fra det 3. til det 6. årh. Navnet Macrinus kendes fra kejser M. Opellius Macrinus (217–28), der stammede fra Caesarea i provinsen *Africa*. Sammenholder man med, at opremsningen af besejrede folkeslag går op til kejser Trajan, bliver det sandsynligt, at værket er forfattet i slutningen af 2. årh. e.Kr. eller begyndelsen af 3. årh. Det kan således være svært at udtale sig om tekstens formål på baggrund af forfatter og modtager. Under alle omstændigheder giver *Liber memorialis* et indtryk af den minimumsviden en halvstuderet må have haft i romersk kejsertid. På samme tid giver den et indblik i mål og midler i undervisningen samt den baggrundsviden, den dannede forventedes at have.

Tekstens opbygning

En oversigt over tekstens opbygning kan give et indtryk af den viden, teksten frembyder.

Geografi

- 1 Om verden
- 2 Om de tolv stjernetegn
- 3 Om stjernerne
- 4 I hvilke områder sidder de tolv tegn for de tolv vinde?
- 5 Om vindene
- 6 Om jordkredsen
- 7 Om havets omfang

Mytologi

- 8 Verdens vidundere
- 9 <Om guderne>

Lilleasien og Grækenland

- 10 Om Rigerne
- 11 Assyernes konger
- 12 Medernes konger
- 13 Persernes konger
- 14 Lakedaimoniernes ledere og konger
- 15 De berømteste athenske konger og ledere
- 16 Makedonernes konger

Rom

- 17 Romernes konger
- 18 Romernes mest berømte feltherrer
- 19 Berømte romerske politikere
- 20 De der ofrede sig for staten
- 21 De der har hjembragt et rigt bytte
- 22 De der efter opfordring fra fjenden kæmpede tvekamp
- 23 De der overvandt fremmede folkeslag for romerne
- 24 Hvor mange berømte Scipioner der har fået navn efter deres store bedrifter
- 25 De fire plebejerskisser fra patricierne i Rom
- 26 De fire oprør i Rom
- 27 De der indgik i sammensværgelser mod fædrelandet
- 28 Mod hvem og af hvilke grunde romerfolket har ført krig
Hvilke konger eller feltherrer der har ført krig mod romerne.
- 29 Hvilke forandringer det romerske folks retstilstand oplevede

Lilleasien og Afrika

- 30 Oprindelsen til Mithridates' kongerige
- 31 Parthernes konger
- 32 Cappadocias og Armenias konger
 - Korinths konger
- 33 Asia og Pergamums konger
- 34 Pontus' og Bithynias konger
- 35 Alexandrias konger
- 36 Karthagos feltherrer og konger
- 37 Numidias konger
- 38 Mauritanias konger
- 39 Hvem der har ført krig mod romerfolket

Rom

- 40 I Rom er der af romere blevet ophidset til fire borgerkrige
- 41 Hvor mange typer krig findes der?
- 42 Forløbet af krigen mellem Marius og Sulla
- 43 Forløbet af krigen mellem Caesar og Pompeius
- 44 Om den makedonske krig
- 45 I hvilke krige romerfolket...
- 46 Om De Tre Puniske Krige
- 47 Hvem der blev besejret og af hvem frem til Trajans regering.

Statsforfatning

- 48 Om folkeforsamlingerne
- 49 Om fordeling af romerfolket
- 50 Om statsvæsnet

En tolkning af opbygningen kunne være, at Ampelius begynder med en geografisk beskrivelse af verden med fokus på Middelhavet for at fortsætte over i en historisk/politisk beskrivelse af netop dette område. På den måde får vi placeret Rom og romerne ikke bare geografisk men også historisk i en kontekst, der tydeliggør sammenhængen i Middelhavsområdet. Rom og romerne ses som en del af Middelhavet i bredest mulig forstand. Tekstens værdi ligger ikke mindst i, at den giver os et billede af, hvad en gennemsnitlig uddannet romer må forventes at have vidst.

Tekstens overlevering og oversættelsen

Uheldigvis er der ikke bevaret håndskrifter fra oldtiden eller middelalderen, og teksten bygger derfor på den første trykte udgave samt renæssancehumanisten Salmasius' kopi. I kopien findes tre hænder: kopistens, Salmasius' rettelser samt en tredje korrektur. Som konsekvens heraf har jeg valgt ikke at inddrage ord skrevet med græsk i udgaven, da det er usikkert, om de stammer fra det håndskrift, der var forlægget. Teksten er til tider så summarisk, at det i oversættelsen har været nødvendigt at supplere med store dele, gerne taget fra foregående sætning. Oversættelsen forsøger ellers at komme originalteksten så nært som muligt for at præsentere teksten, sådan som den er overleveret. Jeg har valgt så vidt muligt at gengive de latinske egennavne på latin, også når en græsk eller senere form er blevet mere almindelig på dansk. Derfor optræder fx Hercules og India i teksten, hvor man måske ville have forventet Herakles og Indien.

Efter oversættelsen følger en række noter, der giver nogle af de oplysninger, Ampelius har fundet unødvendige.

Litteratur

Lucius Ampelius, *Liber memorialis*, ed. Ingmar König, Darmstadt 2010

Prolog

Lucius Ampelius hilser sin Macrinus.

Jeg har skrevet denne huskebog til dig, som ønsker at vide alt, sådan at du kan få at vide, hvordan verden er, hvilke elementer der findes, hvad jorden bærer, og hvad menneskeslægten har udrettet.

1 Om verden

Verden er alle tings helhed; heri er alt, og uden for den eksisterer intet. Det er det, grækerne kalder kosmos.

Verdens fire elementer: ild, som himlen består af, vand, som Oceanet består af, luft, som vinde og storme består af, Jorden, som vi på grund af dens form kalder Jordkredsen.

Himlens fire regioner: øst, vest, syd og nord.

Himlen inddeles i fem kredse: den arktiske og antarktiske, som er ubeboelige på grund af den alt for kraftige kulde. Ækvator, under hvilken der ligger den region, der kaldes katakekaumene og ikke beboes på grund af den alt for kraftige varme. Vinter- og sommervendekredsen, hvor der bor mennesker. Disse kredse er nemlig bedst tempereret. Mellem dem vandrer en skrå kreds med de tolv stjernetegn, og imellem disse gennemløber Solen sit årlige kredsløb.

2 Om de tolv stjernetegn

Der er tolv stjernetegn på himlen.

Vædderen blev et stjernetegn på grund af Liber: da han nemlig førte en hær til India gennem Libya gennem tørrelagte og sandede regioner med vandmangel, og hæren derfor blev ramt af tørst, viste Vædderen dem vand, og derfor kaldte Liber den for Jupiter-Ammon og byggede et prægtigt alter der, hvor han fandt vand; det er 9000 passus fra Aegyptus og Alexandria. Derfor bad han Jupiter om, at den blev optaget blandt stjernerne. Andre mener, at det er den, som Phrixus og Helle red på.

Tyren blev det på grund af Jupiter: Jupiter hentede den nemlig hos sin broder Neptunus med hans velsignelse. I sin tyreskikkelse havde den nemlig menneskeforstand, og på Jupiters ordre snød den Europa, Agenors datter fra Sidon, og førte hende til Creta. Derfor mente Jupiter, den havde gjort sig fortjent til stjernerne og evig erindring.

Tvillingerne som kaldes samothrakerne. Det er af religiøse grunde forbudt at fortælle nogen hvorfor – bortset fra dem der er indviet. Andre kalder dem Castor og Pollux, fordi disse prinser holder havet sikkert for sørøvere. Nogle kalder dem for Hercules og Theseus, fordi de har opnået samme slags sejre.

Krebsen blev optaget på Junos gunst, fordi krebsen på Junos ordre angreb Hercules' fod, da han var sendt ud for at dræbe den lernæiske hydra (som vi kalder en slange), og ved at sønderrive hans ben gjorde den ham mere skade end selve slangen. Hercules havde det yderst svært med dette onde. Juno mente derfor, at krebsen – eller krabben – havde gjort sig fortjent til være blandt stjernerne.

Løven der efter Junos plan blev opdrættet i Nemea til at dræbe Hercules, blev sendt til Argos-området og skjulte sig længe i en grotte. Hercules siges at have dræbt den sammen med sin ven Molorchus, og han brugte dér første gang den kølle, han fik af sin ven. Da han havde dræbt løven, brugte han dens skind som tøj. Af den grund hadede Juno ham og mente, at løven var værdig til en himmelsk hæder.

Jomfruen, som vi kalder retfærdighed, levede blandt menneskene, men efter at menneskene begyndte at gøre onde ting, satte Jupiter hende op blandt stjernetegnene. Nogle kalder hende Erigone fra Athen, Icarius' datter. Liber gav hendes far vin, for at han kunne give vinen til menneskene til forsødelse af tilværelsen. Men da han havde givet dem vinen, blev de fulde og dræbte ham med en sten. Hunden, som var sammen med ham, så liget og løb med en hylen tilbage til Erigone. Oprørt så hun hunden trist og alene og fulgte efter den. De kom til det sted, hvor Icarius lå. Hun så sin faders lig og begravede det med stor klage på Hymettusbjerget. Selv hængte hun sig i et reb. Hunden lå længe ved hendes fødder og uden mad sygnede den hen, og på jagt efter vand kastede den sig i en brønd. Da Liber ikke selv havde magt til det, bad han Jupiter om, at de blev optaget blandt stjernerne. Erigone blev kaldt Jomfruen, Icarius blev Arcturus, og når hans stjerne står op, skaber den vedvarende storme. Hunden blev kaldt Hundestjernen.

Vægten, som grækerne kalder zugon, er navnet på en mand. Den der fik det på grund af sin milde retfærdighed, blev kaldt Stathmuchos, og han siges at være den første blandt menneskene, som opfandt mål og vægt, der af alle dødelige anses for at være ganske nyttige. Derfor blev han optaget blandt stjernerne og kaldet Vægten.

Skorpionen siges at være blevet født efter Dianas vilje på Pelenebjerget på øen Chios til Orions undergang. Under jagt fik Orion nemlig øje på Diana og ville voldtage hende. Hun sendte så skorpionen, der berøvede ham livet. Jupiter optog skorpionen og Orion blandt stjernerne.

Skytten: Crotos var søn af musernes amme. Muserne elskede ham bestandigt, fordi han underholdt dem med sit bifald og leg med pile. Andre mener, at det var Chiron, fordi han var retfærdig, gudsfrygtig, lærd og venlig. Han underviste Aesculapius i medicin og Achilleus i cithar og meget andet.

Stenbukken, som kaldes Pan. På det tidspunkt da Python, der boede i hulerne i Taurusbjerget, drog i krig mod Aegyptus, forvandlede Pan sig til en buk. Derfor besmykkede de udødelige guder ham med et stjernebillede, da de havde givet Python hans retfærdige straf.

Vandmanden, som menes at være Ganymedes, kaldes også den thessaliske Deucalion, der sammen med sine kone Pyrrha alene undgik syndfloden, og han blev på grund af sin gudfrygtighed placeret blandt stjernerne.

Fiskene Under krigen mod Giganterne blev Venus forskrækket og forvandlede sig til en fisk. Det siges også, at en due i flere dage havde ligget på et fiskeæg ved Eufratflodens munding og havde udklækket den milde gudinde, der sikrer menneskene et godt liv. Af denne grund blev begge fisk placeret blandt stjernerne.

3 Om stjernerne

Næst efter de tolv stjernetegn er de kraftigste stjerner: De to septentrioner, den store og den lille, der aldrig går ned og derfor styrer skibenes kurs. Den ene af dem kaldes Cynosura, den anden kaldes Boótes, den samme som Arcturus.

Orion, som i kraft af sin størrelse fylder halvdelen af himlen.

Pleiades, der på latin kaldes Virgiliae.

Huades, som vi kalder for Subuculae, sø- og landmænd observerer deres op- og nedgang.

Caniculus, hvis kraft er tydeligst ved solhverv.

De syv kraftigste stjerner på himlen er: Saturn, Sol, Måne, Mars, Merkur, Juppiter, Venus, grækerne kalder dem planetes, vi kalder dem vandrere, fordi de vandrer efter deres egen vilje, og styrer menneskenes skæbne gennem deres bevægelse. Desuden bevæger de sig på himlen i en modsatrettet bevægelse.

4 I hvilke områder sidder de tolv tegn for de tolv vinde?

Vædderen i sydvest, Tyren i nordvest, Tvillingerne i nordøst, Krebsen i nord, Løven i nordvest, Jomfruen i vest.

Vægten i vest, Skorpionen i sydvest, Skytten i syd og sydvest, Stenbukken i vest, Vandmanden i sydøst og syd, Fiskene i syd.

5 Om vindene

Vindene opstår fra luftens bevægelse og omskiften. Der findes fire familier af vinde: Eurus (østenvinden), der også kaldes Apheliotes og Vulturnus fra øst. Zephyr (vestenvinden), der også kaldes Corus og Favonius. Aquilo (nordenvinden), også kaldet Boreas og Aparctias fra nord. Notus (søndenvinden), også kendt som Libs, Auster og Africus fra syd.

Disse er de fire familier, de andre medlemmer er underordnet dem, såsom Iapyx, der blæser fra det apuliske forbjerg Iapygium, er underordnet Zephyr. Leuconotus er underordnet Notus, når den blæser ganske roligt. Circius er underordnet Aquilo, når den hæftigt blæser gennem Gallia. Ligeså de etesiske vinde, som blæser på bestemte dage om sommeren.

6 Om jordkredsen

Jordkredsen, som findes under himmelen, har fire beboelige regioner. Den ene del af jorden er den, som vi bor på. En anden del er modsat denne, og dens indbyggerne kaldes "antichthone". Direkte under dem er der placeret to regioner, hvor indbyggerne kaldes "antipoder".

Jordkredsen, som vi bebor, deles i tre dele, hver med sit navn: Asia, som ligger mellem Tanais (Donau) og Nilen, Libya, som ligger mellem Nilen og bugten ved Gades, Europa, som ligger mellem strædet (Gibraltar) og Tanais (Donau).

I Asia er de mest kendte folkeslag: Indierne, Sererne, Perserne, Mederne, Partherne, Araberne, Bithynierne, Phrygerne, Cappadocerne, Cilicerne, Syrerne og Lyderne.

I Europa er de mest kendte folkeslag: Scytherne, Sarmaterne, Germanerne, Dacerne, Moeserne, Thracerne, Macedonerne, Dalmaterne, Pannonierne, Illyrerne, Grækerne, Italerne, Gallerne og Spanierne.

I Libya er de mest kendte folkeslag: Aethioperne, Maurerne, Numiderne, Punerne, Gaetulerne, Garamanterne, Nasamonerne, Aegypterne.

De berømteste bjerge på Jorden er: Caucasus i Scythia, Emodus i India, Libanus i Syria, Olympus i Macedonia, Hymettus i Attica, Taygetus i Lacedaemonia, Cithaeron og Eleon i Boeotia, Parnassos i Phocis, Acroceraunia i Epirus, Maenalus i Arcadia, Apenninus i Italia, Eryx i Sicilia, Alpes i Gallia, Pyrenaeus mellem Gallia og Spania, Athlans i Africa og Calpe ved Oceanus' stræde.

De berømteste floder på Jorden er: Indus, Ganges og Hydaspes i India. Araxes i Armenia. Thermodon og Phasis i Colchis. Tanais i Scythia. Strymon og Hebrus i Thracia. Sperchios i Thessalia. Hermus og Pactolus, der fører guld med sig, Maeander og Caystrus i Lydia. Cydnus i Cilicia. Orontes i Syria. Simois og Xanthus i Phrygia. Eurotas i Lacedaemonia. Alpheus i Elis. Ladon i Arcadia. Achelous og Inachus i Epirus. Savus og Danubius, som også kaldes Ister, i Moesia. Eridanus og Tiberinus i Italia. Timavus i Illyricum. Rhodanus i Gallia. Hiberus og Baetis i Spania. Bagraada i Numidia. Triton i Gaetulia. Nilus i Aegyptus. Tigris og Euphrates i Parthia. Rhenus i Germania.

De berømteste øer: elleve i vores hav: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Euboea, Lesbos, Rhodos, de to Baleares, Ebusus, Corsica og Gades.

I Oceanus: mod øst Taprobane. Mod vest Britannia. Mod nord Thyla. Mod syd de saliges øer.

Udover dem er der de tolv Cyclades i Aegæerhavet: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Tenos, Cythnos, Melos, Naxos og Donusa.

Desuden er der utallige Sporades. I øvrigt er de mest kendte: Aegina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos og Samothracia.

I Det ioniske Hav: Echinades, Strophades, Ithace, Cephalenia og Zacynthos.

I Adriaterhavet: Crateae, omkring tusinde.

I det siculiske hav: de otte Aeoliae

I det galliske hav: de tre Stoechades.

I det syrtiske hav: Cercina, Menix og Girba.

7 Om havets omfang

Havet, der omkredser os, kaldes under ét Oceanus. Det deler Jorden i fire regioner: mod nord kaldes det Caspius, mod øst Persicus, fra syd Arabicus, Ruber eller Erythraeus, mod vest det store hav, også kaldet Athlanticum, som hele menneskeheden handel passerer.

Havet flyder ind gennem Gadesstrædet mellem de to bjerge Abinna og Calpe, yderst berømte for Hercules' søjler, som står dér. Herefter breder det sig vidt og bredt midt på jorden og får disse navne: Det baleariske skyller mod Hispania. Det galliske berører Gallia. Det ligustiske flyder ind i Liguria. Det tusciske og Tyrrhenum, "det nedre", går rundt om Italias højreside. Det hadriatiske, "det øvre", går rundt om Italias venstreside.

Det siciliske; der findes Sicilia. Det cretiske; der findes øen Creta. Det ioniske og aegæiske omgiver Achaia og Peloponnesus sådan, at dér, hvor Isthmus går imellem, skaber de næsten en ø. Det myrtosiske og det icariske hænger sammen med det aegæiske hav, det ene har sit navn fra Myrtilus, det andet fra Icarus. Det pontiske flyder ind i Scythias store bugt. Det hellespontiske går som et svælg mellem to af de berømteste byer, Sestos i Asia og Abydos i Europa. Det tanaitiske beskyller Asia. Det aegyptiske er opkaldt efter Aegyptus og det libyske efter Libya. Det syrtiske kastes tilbage fra de to Syrter som bølger i modsat retning.

8 Verdens vidundere

Hvor mange vidundere findes der på Jorden?

Fem tusinde passus fra havet i Apollonia i Athamantia er der en nymfehelligdom på et bjerg. Der kan man se ild, og flammer stiger op af jorden. I skoven kan man høre Pans musik hele vejen til byen. På sletten ved selvsamme bjerg findes søer fulde af vand. Derfra stiger tjære og bitumen op. Når man stikker hånden i, løfter ttjæren sig højt og bobler ligesom vandt.

I Ambracia i Epirus er Castor, Pollux og Helena afbildet på en væg med en indfødts hånd, og ingen kan finde ud af, hvem der har malet det.

I Argos i Epirus, som kaldes Hypaton, dér er en stor bro med dobbelte søjler, som det siges, Alciden befalede skulle opføres. Dér er argonauternes fartøj afbilledet, og der blev skibet bygget.

Der er Jupiter Typhons tempel, derfra er der adgang til underverdenen, så man kan få et orakelsvar. På dette sted siger de, der er gået ned, at have set selve Jupiter. På Leukas er det bjerg, som Sappho kastede sig ud fra på grund af en mand. På bjergets top er der en Apollohelligdom, hvor man udfører hellige handlinger. Når nogen springer ud derfra, bliver han straks fanget af pramme.

I Sicyon i Achaia er der på forum et tempel for Apollo, og i det hænger Agamenons skjold og sværd, Odysseus' kappe og harnisk, Teucers bue og pil, foruden den kiste, som Adrastos placerede der, og hvis indhold ingen kender. Men også den bronzekedel, som Medea placerede dér, og som siges at indeholde den kogte Pelias. Desuden er der Palamedes' brev og Marsyas' fløjte og ligeledes hans hud, argonauternes ror og fartøjets styrearm, samt det drikkekar, som Minerva trak lod om Orestes' skæbne i. Dér hænger den kjole, som åbner sig helt, hvis nogen puster på den; desuden Penelopes væv. Der springer olie fra jorden.

I Argos findes Juno Inachos' prægtigt udsmykkede tempel, man kalder »Asylet«.

I Olympia findes Jupiters berømte tempel, hvor atleterne bliver indviet.

I Korinth ligger der nær havet et stort hvalribben, som et menneske ikke kan omfavne. Samme sted findes en helligdom til Venus, og dér findes en marmorkrukke skænket af Laïs.

I Boeotia er den hellige sø, hvor Amphiarus blev opslugt. Ved den sø findes en ituslået kedel af ler. Den hænger, hvor potteskårene er klinket sammen. Man kan ikke se, hvor den hænger ned fra, hvis ikke vinden bevæger den.

I Athen findes Minervas berømte tempel, hendes skjold hænger til venstre, og hun rører det med fingeren. I midten af skjoldet er der placeret et billede af Daedalus, og hvis nogen skulle ønske at fjerne det fra skjoldet, vil hele værket gå itu. Billedet vil nemlig gå løs. Gudinden selv holder et bronzespyd.

I Ilium findes den kvadratiske sten, Cassandra blev bundet til; hvis du rører eller gnider den fra den ene side, udskiller den mælk, men hvis man på samme måde gnider den fra den anden side, udskiller den blod. Men ved havet ligger det område, som kaldes Rhoeteon, hvor Achilleus' og Patroclus' gravhøj findes samt Scamanderfloden.

Den ephesiske Dianas tempel er det mest berømte, største og smukkeste tempel i hele verden. I indgangen er der til højre og venstre to marmormonolither 20 alen i højden <...> † templet er 140.000 skridt i højden †<...>.

På Samos i Junos tempel er der et drikkebæger gjort i vedbend, oppe på dens rand er der fire store vædderhoveder med snoede horn af en forunderlig størrelse.

I Pergamon findes et kæmpestort marmoralter, 40 fod højt, med meget store skulpturer. De fremstiller gigantomachien.

I Iasos findes en fantastisk smuk statue af Diana, som står under åben himmel; den bliver ikke våd, når det regner.

I Bargylus er der oppe over havet et tempel til Venus. Der er en lampe på en lampestander, der under åben himmel lyser ud over havet, og hverken vind eller regn slukker den. Men der findes også et oldgammelt tempel til Hercules. Dér hænger der på en søjle et rundt bur, i hvilket en sibylle siges at være indespærret. Der ligger der også hvalknogler, der ligner kvadersten.

I Magnesia ved Sipylus findes fire søjler. Imellem disse søjler er der en Victoria af jern, der hænger og spiller i luften uden nogen bånd, men når det blæser eller regner, bevæger den sig ikke.

I Ephesus findes Dianas tempel, som en amazone har bygget. Der er også en umådelig stor grav af kobber og jern til Icarus, der snorker, som sov han.

På Rhodos findes kolossen, et højt billede på Solen oven på en marmorsøjle med et firspand af kobber; søjlen er 100 alen høj.

På Cypern er Jupiterstatuen af elfenben, med et ansigt af guld, som Phidias lavede 150 alen høj og 60 alen bred.

I Ecbatana findes kong Kyros' palads bygget af hvide og sorte sten omfattet med guld; der er mangefarvede søjler og utallige jernlygter, vinduer af sølv og tegl af grønne sten.

I Babylon er murene, som Memnon byggede af brændte sten og svovl, med jern som forbindingsklamper. I bredden er den 30 alen og i højden 130 alen, i omkredsen er den 30 mil. Semiramis påbegyndte, og hendes søn færdiggjorde den.

I Ægypten findes pyramiderne, som <*> byggede.

Byen Agartus: dér findes Nilen gjort i bronze 300 alen, dens overflade er gennemsigtig smaragd, forgreningerne af store stykker elfenben. Også dyr frygter synet af den.

I Athen dyrker man mest statuen af den olympiske Jupiter, i Alexandria Nilen.

9 <Om guderne>

Hvor mange Jupiter'e fandtes der, eller hvor kommer guderne og gudinderne fra?

Der var tre Jupiter'e: den første i Arcadia, Aethers søn, som havde tilnavnet »Den aetheriske«. Han skabte den første Sol. Den anden var også i Arcadia, som hed den »saturniske«, som med Proserpina skabte Fader Liber, vinens opfinder. Den tredje fra Kreta, Saturnus' og Ops' søn, og blev kaldt Optimus Maximus (den største og bedste).

Der var to Mars'er:

Den første er Enoplios, som Euhemerus og vor egen Ennius kalder Mars Leucaspis (med skinnende skjold), og den anden er Mars. Den anden er søn af Jupiter og Juno.

Der var fem Sole:

Den første er Jupiters søn. Den anden er Hyperions. Den tredje er Nilens søn, som Aegyptus er helliget. Den fjerde, som er født på Rhodos, har sønnen Smintheus. Den femte, Colchus' søn, har børnene Circe, Medea og Phaëton.

Der var fire Vulcanus'er:

Den første var født af Caelus og Ops. Den anden var Nilens søn. Den tredje Saturns og Junos søn. Den fjerde, på Sicilia, var Melites' søn.

Der var fire Mercurius'er:

Den første var søn af Caelus og Dies. Den anden var Jupiter og Cronias eller Proserpinas søn. Den tredje, Cronus' og Maias søn, opfandt lyren. Den fjerde, Cyllenius' søn, lærte ægypterne bogstaver og musikteori.

Der var fem Apollo'er:

Den første var søn af Vulcanus og Minerva. Den anden var søn af Corybas. Den tredje var søn af Jupiter og Latona. Den fjerde var søn af Silenus i Arcadia. Den femte, Ammons søn, blev født i Libya.

Der var tre Diana'er:

Den første var Jupiters eller Cronos' datter med Proserpina og var Libers søster. Den anden var datter af Jupiter og Latona og var Apollos søster. Den tredje, som kaldes Ops, er datter af Glauce.

Der var tre Aesculapius'er:

Den første, kaldet Apollo, var søn af Vulcanus. Den anden var søn af Lycius. Den tredje var søn af Aristaeus og Alcippe.

Der var fire Venus'er:

Den første var datter af Caelus og Dies. Den anden, som siges at være blevet født af havskum, var Aethers og Oceanus' datter. Den tredje, som blev gift med Vulcanus, havde samleje med Mars, hvorfra Cupido siges at være blevet født. Den fjerde var Cyprus' og Syrias datter, som Adon fik.

Der var fem Minerva'er:

Den første var Vulcanus' datter, hvorfra athenernes bystat stammer. Den anden var Nilens datter, som ægypterne dyrker. Den tredje var Jupiters datter, som øvede sig i krigskunst. Den fjerde var Solens datter, som opfandt firspandet. Den femte var Pallas' og Titans datter. Hun dræbte sin far for at bevare sin jomfruelighed, som han begærede, og derfor blev hun kaldt Pallas.

Der var fem Liber'e:

Den første var søn af Jupiter og Proserpina. Han var landmand og opfinder af vinen, hans søster var Ceres. Den anden Liber var søn af Melo og Flora, floden Granicus har hans navn. Den tredje var søn af Cabirus og herskede i Asia. Den fjerde var søn af Saturnius og Semele. Den femte var søn af Nisus og Hesiona.

Der var seks Hercules'er:

Den første var søn af Jupiter og Aether. Den anden var søn af Nilen, som ægypterne dyrkede som en hersker. Den tredje kalder hellenerne for grundlæggeren af deres land. Den fjerde var Cronos' og Cartheres søn, som karthagerne dyrkede, og Karthago blev derfor opkaldt efter ham. Den femte var Ioabs søn, som kæmpede med medernes konge. Den sjette var Jupiters søn med Alcmene, som underviste Atlas.

10 Om Rigerne

Fra tidernes begyndelse har der været syv verdensriger. Som de første bemægtigede assyrerne sig verden, dernæst mederne, senere perserne, så lakedaemonierne, dernæst athenerne, efter dem makedonerne og tilsidst romerne.

11 Assyernes konger

Kong Belus, Jupiters søn, hvis efterkommere gennem Ninus styrede Asia, gennem Aegyptus Libya og gennem Danaus Europa.

Kong Ninus, der som den første med en hær underlagde sig næsten hele Asia og byggede den meget berømte by i sit navn Ninus.

Semiramis, nymfen Dercetis' datter, der blev opdraget af duer, var kong Ninus' kone, der efter hans død udvidede Ninus' kongerige ved krige. Hun forsøgte også at nå Indien i et mindre heldigt felttog. Ved Eufrat grundlagde hun en af de smukkeste byer, der nogensinde har været, Babylon.

Sardanapalus, der mistede sit rige ved overdreven ekstravagance og luksus; for ikke at falde i fjendens magt, drak han gift med sine svirebrødre, og da han havde sat ild til sin seng brændte han op sammen med sin kongeborg.

12 Medernes konger

Arbaces, den første konge, han overlod assyernes magt, der var ødelagt af Sardanapalus' ekstravagance, til mederne og styrede dem yderst retfærdigt.

Astyages, en modig og retfærdig mand, blev forrådt og overvundet af Kyros, og medernes kongerige blev opløst.

13 Persernes konger

Kyros, en meget stærk konge, der underlagde sig størstedelen af Asia og også ville have gjort indtog i Europa, hvis ikke Tomyris, skythernes dronning, havde besejret og undertvunget ham.

Kambyses, en uduelig søn af Kyros, som underlagde sig 70.000 mennesker samt deres konge Amasis i Aegypten og drog mod Aethiopien; da han mistede størstedelen af hæren på grund af sult, vendte han tomhændet tilbage. Han grundlagde dog byen Meroe dér. Fordi han havde beordret, at den hellige tyr Apis skulle dræbes, pådrog han sig gudernes vrede og faldt hovedkulds ned fra hesten på sit sværd og døde.

Kong Darius, en af de syv persere der overtog riget på grund af en hests vrinsken, gik med 270.000 soldater ind i Europa. Han måtte trække sig tilbage besejret af atterne under ledelse af Miltiades ved Marathonsumpen.

Xerxes, Darius' søn, invaderede efter faderens død Europa med nogle tusinde skibe og soldater. Efter at have dækket Hellespontus med planker og have gennemboret bjerget Athos opnåede han ikke andet end at brænde Athen af. Besejret af lacedaemonierne og athenerne på havet vendte han tilbage til Asia og blev dræbt ved en list blandt sine egne.

14 Lacedaemoniernes ledere og konger

Eurysthenes og Procles, tvillingerne der førte deres slægt tilbage til Herakles, regerede som de første i Sparta.

Lykurgus, der gav de love, lacedaemoniernes ledere i Grækenland støttede sig til i 700 år.

Theopompus og Polydorus, kongerne der førte den messeniske krig i 20 år.

Othryades, en krigsmand der i den messeniske krig, hvor man kæmpede 100 ad gangen, dvs 50 mod 50, skrev et sejrsmønument med sit blod.

Tyrtaeus, som athenerne efter et orakelsvar fra Apollo under den messeniske krig sendte som feltherre til spot for lakedaimonierne, opildnede tusinde til at kæmpe så vedholdende, at de sejrede.

Leonidas, feltherren under perserkrigen der med trehundrede lakedaemoniere ved Thermopylae forsinkede hele den persiske krigsstyrke ved sin og sine kammeraters død.

Pausanias, der under perserkrigen bekæmpede Mardonius, Xerxes' hærfører, med sit infanteri ved Asopus, en flod i Boeotia. Straks da kongen mistænkte og anklagede ham for forræderi, flygtede han i asyl i Minerva-templet og døde dér af sult.

Lysander, feltherren der ved Aegospotami undertvang den attiske flåde, som dominerede hele havet, og påførte de besejrede athenere de 30 tyranner.

Xanthippus, en af de modigste lakedaemoniere der under den første puniske krig var udstationeret hos karthagerne som feltherre og fangede Regulus.

Agésilas, der fandt på at kæmpe både i fjendeland og på eget territorium. Derfor blev han sendt til Asia, hærgede det, og blev, da han allerede truede kongen, kaldt tilbage og besejrede athenerne ved Coronea. Senere brød han ud i tårer hos korintherne, da han erfarede, at 10.000 grækere var blevet dræbt, og han ønskede ikke at udlette Korinth, selvom han kunne.

15 De berømteste athenske konger og ledere

Kekrops, kongen der grundlagde byen Athen og opkaldte indbyggerne, kekropiderne, efter sig. Man fortæller en legende om, at han var født af jorden og havde en slanges underkrop.

Erichthonius, kongen der grundlagde de eleusinske mysterier med Celeus som vært og Eumolpus som præst, hans unge døtre som tjenerinder, og Triptolemus som tilsynsmand for afgrøderne. Han reddede Grækenland, der led af hungersnød, ved at rejse rundt og dele korn ud.

Pandion, kongen der udleverede sine døtre, Procne og Philomela, til kongerne i Thrakien, for at knytte forbindelse til de barbariske slægter.

Theseus, Aegeus' søn, der dræbte Minotaurus.

Demophon, Theseus' søn, der sammen med grækerne indtog Troja.

Codrus, kongen der for fædrelandets frelse og sejr på foranledning af Apollos orakelsvar ofrede sig selv under den peloponnesiske krig.

Pisistratus, en modig og klog mand der tiltrådte tyranniet imod de ledende mænd for folkets skyld og ledede dem ganske retfærdigt.

Harmodius og Aristogiton, mænd af folket der ved en sammensværgelse tilintetgjorde Pisistratus' sønner, Hippias og Hipparchus, som herskede grusomt, og derfor blev de tildelt guddommelig ære som statens frelsere.

Miltiades, hærføreren der overvandt 80.000 af kong Darius' persere under ledelse af Dares og Tisaphernes ved Marathon-passet.

Aristides Dicaeos (den retfærdige), der fik tilnavnet på grund af sin levemåde, og derfor blev han straffet med eksil.

Cimon, hærføreren der under perserkrigen på én dag besjrede Xerxes' tropper, både infanteriet og flåden, ved floden Eurymedon i Asia.

Alcibiades, hærføreren berømt på grund af sin herkomst, sin rigdom og sin magt, der en nat skamferede Mercur-statuerne og dernæst flygtede til lacedaemonierne under den peloponnesiske krig, og da han havde givet dem overtaget, vendte han af medlidenhed med de ulykkesramte borgere tilbage til fædrelandet, og efter at være blevet gjort til feltherre gjorde han igen athenerne til sejrherre.

Thrasylbulus, der omstyrkede de 30 lakedaemoniske embedsmænd, der rasede med et tyrannisk styre, ved at skabe en sammensværgelse og give athenerne friheden igen.

Conon, feltherren der fangede alle lakedaemoniernes tropper ved øen Cnidos og gav Athen herredømmet over havet.

Dion, som med otte transportskibe fordrev kong Dionysius, der havde 100 krigsskibe på Sicilia, fra sit kongerige og besatte Syrakus, mens Dionysios var taget til Italia.

Iphicrates, den mest erfarne militærmand der skabte våben af en mere passende vægt og håndtering.

Phocion, en mand der fik tilnavnet den gode, og som ikke kunne bestikkes til at desertere til Philip. Han rådede sine venner og børn således: »hvis de vil være gode, er denne mark tilstrækkelig for dem, hvis onde, er intet tilstrækkeligt.«

Chabrias, hærføreren der lærte soldaterne gladiatorkamp og knyttede Cypern, Naxos og alle de asiatiske øer til Athen. Han ville hellere dø i et søslag ved Chios end at smide våbnene og svømme i land.

Demetrius Phalereus, en mand der blev anset for at være god på grund af sin bemærkelsesværdige retfærdighedssans, og derfor opsatte man 300 statuer på offentlige steder for at ære ham.

16 Makedonernes konger

Philip, Amyntas' søn, erobrede som den første makedoner Thracia og førte det ind under sin magt, og, da han skulle til at gå over mod Asia, blev han dræbt i teatret af Pausanias under selve krigsforberedelserne.

Alexander, Philip og Olympias' søn, fra Pella i Macedonia, satte med 40.000 soldater over til Asia og slog Darius, perserkongen, først ved floden Granicus, dernæst ved Issos i Cilicia og en tredje gang ved Arbela: i tre slag overvandt han 300.000 infanterister, 50.000 kavalerister samt 2000 hestevogne udstyret med leer. Snart tvang han indernes konge og alle folkeslag i Asia ind under sin magt og indtog de mest berømte byer i Asia: Sardes, Bactra, Susa og Babylon, hvor han døde – der er tvivl om, hvorvidt det var af druk eller gift – så havde han gennemrejst Africa lige til Jupiter-Ammon og havde som den første af alle besejlet Oceanus.

Philip, den syvende i rækken efter Alexander "Makedoneren", herskede i Macedonia og angreb Graecia: da han herskede brutalt, blev han besejret af konsul Sulpicius i Phocis, derefter af Flamininus i Macedonia Thessalis ved Cynoscephalae, hvor han blev straffet ved at miste en del af kongeriget, da sønnen Demetrios var blevet udleveret som gidsel.

Perses Philip, Philips søn: da han havde angrebet Graecia med en omfangsrig makedonsk hær, blev han sammen med sine værdiløse efterligninger af elefanter besejret af konsul Marcius nær Ascurissumpen, og efter at have kastet skatten i havet flygtede han. Derpå blev han forfulgt af Aemilius Paulus i hele Macedonia og søgte asyl i Samothrace. Da han dernæst havde givet sit ord og overgivet sig til Paulus, blev han ført i triumftog foran dennes vogn. Han levede derefter til sine dages ende i Albanum under fri overvågning.

Pseudophilippus, en mand af lav folkelig herkomst, udgav sig på grund af sin lighed med Philip for at være hans søn og ophidsede makedonerne til krig; ved opstandens begyndelse blev han fanget og sendt til Rom under overvågning, men straks da han var flygtet fra fangenskab, ophidsede han igen Macedonia og indtog Thracia i krig. På borgen svor han en ed klædt i rigets uniform, men snart blev han besejret af Caecilius Metellus i et stort slag, og da han var flygtet til Thracia, blev han forrådt af kongerne og deporteret til triumftog.

17 Romernes konger

Romulus, som grundlagde byen.

Numa Pompilius, som indrettede den religiøse praksis.

Tullus Hostilius, som ødelagde Alba.

Ancus Martius, som gennemførte mange love og grundlagde kolonien Ostia.

Servius Tullius, som gennemførte den første folketælling.

Priscus Tarquinius, som udstyrede embedsmændene med værdighedstegn.

Tarquinius Superbus, som blev væltet fra tronen på grund af sit alt for store overmod.

18 Romernes mest berømte feltherrer

Brutus, som dræbte sine børn for statens frihed.

Valerius Publicola, som for den samme friheds skyld førte krig mod Tarquinierne, han forædlede folket ved at give det "frihedsret".

Mallius Torquatus, som dræbte sin søn for at styrke militærlejrens disciplin.

Quinctius Cincinnatus, også kaldet Serranus, som blev valgt til diktator, medens han pløjede.

Camillus, der genopbyggede Byen, da den var blevet afbrændt af de semnoniske gallere, som han besejrede.

To Fabier, den ene overvandt etruskerne, samniterne, umbrerne og gallerne i et slag, fjernede de frigivne fra tribusserne og fik derfor navnet Maximus. Den anden knækkede Hannibal ved klog forhalingstaktik, derfor blev han kaldt Cunctator.

Papirius Cursor, han påførte samniterne, der i kamp havde ført romerne under åg, et lige så vanærende nederlag, og på grund af sin hurtighed blev han kaldt Cursor.

Curius: da han vendte brændet i arnestedet, svarede han samniternes udsendinge, som tilbød ham guld: »Jeg vil hellere være blandt mine lerkar og herske over dem, der har guld.«

Fabricus Luscinus, som fjernede den tidligere konsul Cornelius Rufus fra senatet på grund af hans luksus og grådighed (han ejede ti pund sølv).

Claudius Marcellus, der som den første besejrede Hannibal i et slag i Campania og lærte, hvordan rytteriet kunne falde tilbage uden at flygte.

De to Scipioner. Den ældre »Africanus«, som bekrigede Hannibal og med ham Africa. Den yngre »Numantinus«, som ved ødelæggelsen af Karthago og Numantia knækkede Africa ved den førstnævnte og Hispania ved den anden.

Quintus Nero, som efterlod Hannibal i Apulia, fangede Hasdrubal på vej fra Hispania og besejrede hans tropper på en dag ved floden Metaurus. Havde han sluttet sig til Hannibal, ville romerfolket utvivlsomt ikke have kunnet hamle op med de to.

Paulus, som da han havde besejret Macedonia, befriet Graecia og hjemført den rigeste triumf, og da han havde mistet to sønner inden for nogle dage af selve triumfen, ved folkeforsamlingen takkede skæbnen for, at den havde raset mod hans familie frem for mod staten.

De to Metelli:

Den ene blev kaldt »Macedonicus« efter sejren over makedonerne. Han erobrede Contrebia, en uindtagelig by i Hispania, efter at have befalet soldaterne at skrive testamente og forbudt dem at vende tilbage, hvis de ikke sejrede.

Den anden blev kaldt »Numidicus« efter sejren over numidierne. Da folketribunen Apuleius foreslog love, der var farlige for staten, og senatet havde ratificeret dem, ville han hellere gå i eksil end stemme for dem. Hans søn blev kaldt »Pius«, fordi han fulgte faderen i eksil.

Gaius Marius, der besejrede numidierne i Africa, cimbrerne og teutonerne i Gallia, nåede fra soldaterstøvlen helt til syv konsulater.

Sulla, der sejrede i borgerkrigen, opnåede som den første ledelsen af romerriget, og som den eneste opgav han den igen.

Sertorius, der proskriberet af Sulla var flygtet i eksil, overvandt på kort tid næsten hele Hispania, og trods en ugunstig lykke var han uovervindelig overalt.

Lucullus, der efter at have plyndret provinsen Asia var blevet utrolig rig, var connoiseur af arkitektur og maleri.

Pompeius, der besejrede armenierne under kong Tigranes, pontierne under kong Mithridates og cilicierne, der dominerede hele havet, på fyrre dage, gennemrejste en stor del af Asia – mellem det kaspiske hav og det røde hav – i sejr- og triumftog.

Gaius Caesar, der undertvang Gallia og Germania, besejlede som den første romer Oceanos, hvor han fandt og besejrede Britannia.

Iulius Caesar Augustus spredte hæren ud over hele verden, og da alle provinser var blevet pacificeret, indrettede han det romerske rige. Efter hans guddommeliggørelse hersker Caesarenes evige diktatur.

19 Berømte romerske politikere

Menenius Agrippa, der forenede og forligede det utilfredse folk med senatet.

Appius Caecus, der forhindrede freden med Pyrrhus, for at folket, der ikke ville adlyde sine egne, ikke skulle styres af fremmede konger.

Tiberius Gracchus, der ikke tillod at Scipio »Asiaticus«, hans personlige fjende, blev ført fra tribunembedet til fængslet, fordi, som han sagde, det ikke var passende at holde Scipio dér, hvor hans fanger blev tilbageholdt. Han var fader til de Graccher, der i tribunembedet med forslaget om landreformerne ophidsede til uroligheder og blev dræbt.

Decimus Brutus »Callaecus«, der sammen med konsul Opimius besejrede sin svigersøn Gracchus, der skabte urolighed i staten med sine landreformer.

Marcus Brutus, der stillede sig på Pompeius' side, og straks han var blevet taget til nåde af Caesar, konspirerede om at dræbe ham, fordi han syntes at ville antage kongetiteln.

Livius Drusus, der på baggrund af de foreslåede landreformer opnåede republikkens højeste gunst, for at han ikke skulle få gennemført løftet blev han snigmyrdet i sit hjem af konsul Philippus.

Lutatius Catulus, der, da han ledede hæren, jog Lepidus, som ønskede at genoptage Sullas anordninger, bort fra Italia og som den eneste af alle afsluttede en borgerkrig uden blodsudgydelse.

Cato Censorius, der hvor ofte han end blev anklaget, ufortrødent anklagede forbrydere hele sit liv. Han var ifølge Sallustius Crispus den mest vidende og bedste taler blandt romerne.

Cato Praetorius, der under borgerkrigen fulgte Pompeius, men hellere ville dø end overleve en knægtet stat.

Scaurus, der forbød sin søn at nærme sig hans åsyn, fordi han havde tabt krigen mod cimbrerne.

Scipio Nasica, der, da han ikke synes at være blevet svoret rigtig ind i konsulembedet, afsvor sig konsulatet og nægtede at modtage den triumf, senatet havde tildelt ham for at have besejret dalmatierne, og under sit censurembede fjernede de statuer, han havde opstillet offentligt. I senatet tilkendegav han, at Karthago ikke burde ødelægges, og derfor blev han anset for »den bedste«.

Cornelius Cethegus, der mente, at hans bror Cethegus, der var sammensvoren med Catilina, burde straffes med døden.

Tullius Cicero, der i sin tid som konsul med største mod overvandt den catilinariske sammensværgelse.

20 De der ofrede sig for folkets frelse

De horatiske trillinger, der kæmpede mod Curiatierne fra Alba om den største magtbeføjelse.

De tre hundrede Fabii, der alle var af patricisk slægt, gjorde krav på at føre krigen mod Veii selv.

Mucius Cordus, som lagde sin hånd i ild.

Horatius Cocles, som, da broen var gået i stykker, svømmede over Tiberen i fuld udrustning.

De tre hundrede, der kæmpede mod punerne under Calpurnius Flamma i en skov på Sicilia og ved deres hærs undergang reddede romerfolket sådan, at det næsten stod mål med de tre hundrede lacedaemonieres ære ved Thermopylae.

De to Decii, den ene af dem viede sig til underverdenens guder under den latinske krig, den anden under den samnitiske krig.

Pontifexen Folius, som under Roms brand anstiftet af de senoniske gallere viede sig selv og andre ældre til underverdenens guder.

Regulus, som hellere ville udholde karthagernes tortur end indgå en nytteløs fred med dem eller selv begå mened.

Curtius, som kastede sig i sprække i jorden, da oraklet krævede det bedste, der fandtes i byen Rom.

Spurius Postumius, som blev sendt under åg af den samnitiske feltherre Pontius Telesinus og med sin hær var initiativtager til at bryde pagten. Han mente derefter, at han selv burde overgives til fjenden.

Pontifexen Gaius Metellus, som under branden i Vestas tempel reddede palladiet ud og mistede øjnene.

21 De der har hjembragt bytte efter sejr i tvekamp mod den fjendtlige hærfører

Romulus efter sejren over Agro, kongen over caeninerne.

Cossus Cornelius efter sejren over Lars Tolumnius, Veiiis konge.

Claudius Marcellus efter sejren over Viridomarus, kongen over gallerne.

22 De der efter opfordring fra fjenden kæmpede tvekamp

Mallius Torquatus, som trak en torques af en galler og selv tog den på.

Valerius Corvinus: da han blev provokeret til tvekamp af en galler, satte en ravn sig på hans hjelm og forvirrede fjenden.

Scipio Aemilianus dræbte den barbariske udfordrer, da han tjente under feltherren Lucullus som befalingsmand, nær Intercatia, vaccaernes by.

Lucius Opimius dræbte under konsul Lutatius Catulus en kimbrisk udfordrer i det tridentinske pas.

23 De der overvandt fremmede folkeslag for romerne

Scipio »Africanus«, Scipio »Numantinus«, Scipio »Asiaticus«, Mummius »Achaicus«, Servilius »Isauricus«, Brutus »Callaecus«, Paulus »Macedonicus«, Metellus »Creticus«, Caesar »Germanicus«, Caesar »Dacicus«.

24 Hvor mange berømte Scipioner der har fået navn efter deres store bedrifter

Scipio »Africanus« den store, som besejrede Hannibal.

Scipio den yngre, »Numantinus«, der ødelagde Numantia og Karthago.

Scipio »Asiaticus«, der triumferede over Antiochos.

Scipio Nasica, som senatet udråbte til den bedste.

Scipio <*>, der ved Pompeius' død genetablerede partiet og besejret begik selvmord.

25 De fire plebejerskismer fra patricierne i Rom

Det første skisma skete på grund af ågerkarlenes manglende selvkontrol, da indtog de bevæbnede plebejere bjerget *Mons Sacer*.

Den anden gang skete det på grund af decemvirernes manglende kontrol, da Virginius efter drabet på sin datter omringede Appius og hele hans følge på Aventin og bevirkede, at de efter at have nedlagt embedet blev anklaget, dømt og straffet med forskellige straffe.

Den tredje fandt sted på grund af ægteskab: "plebejere må ikke gifte sig med patriciere". Den blev igangsat af Canuleius på Ianiculum-bjerget.

Den fjerde fandt sted på Forum på grund af embedet: "plebejere skal kunne vælges til konsul". Den blev igangsat af Sulpicius Stolo.

26 De fire oprør i Rom

Det første oprør var Tiberius Gracchus', hvem Scipio Nasica sammen med en bevæbnet skare undertvang på Capitol, da han var i gang med at rokke ved statens tilstand ved sine lovforslag om domstole og jordfordelinger.

Det andet oprør var dennes bror Gaius Gracchus', som konsulen Opimius sammen med hans svigerfader Decimus Brutus Callaecus undertvang på Aventin, efter at han havde givet slaverne frihed, og mens han ophidsede til lignende indrømmelser som broderen.

Det tredje oprør var plebejertribunen Apuleius Saturninus' og konsul Glaucias, som Marius forfulgte og belejrede, og han sørgede for, at de blev slået og stenet ihjel, da de var i gang med sabotere folkeforsamlingen på Marsmarken med et blodbad.

Det fjerde oprør var Livius Drusus' og Quintus Caepios, da Livius forsvarede senatorerne og Quintus ridderne. Men den vigtigste grund til at opfordre til uroligheder var, at Drusus krævede borgerret til alle italikere; men så blev han dræbt af konsul Philippus i sit eget hjem.

27 De der indgik i sammensværgelser mod fædrelandet

Da Coriolanus blev drevet i eksil på grund af de høje kornpriser, ville han med en hær af volskere, han havde mobiliseret, bekæmpe fædrelandet, men besejret af sin moder Veturias bønner blev han dræbt af sin egen hær.

Da Marcus Maelius syntes at stræbe efter kongemagten med en kornuddeling, blev han på diktator Quinctus Cincinnatus' ordre dræbt på Rostra af lederen af rytteriet.

Da Spurius gennem jordlove forberedte ledelsen af en politisk fraktion ***

Da Manlius Capitolinus frikøbte urostiftere, blev han mistænkt for at stræbe efter kongemagt og blev kastet ud fra den tarpeiske klippe.

Da Catilina konspirerede om at dræbe senatet, sætte ild til Rom og plyndre statskassen, og havde opfordret allobrogerne til at deltage i denne forbrydelse, blev han anklaget i senatet af Cicero og bekriget af Antonius i Apulia.

28 Mod hvem og af hvilke grunde romerfolket har ført krig

Under Romulus kæmpede romerfolket mod sabinerne, først på grund af rovet af kvinderne, under Tullus mod albanerne ***

Hvilke konger eller feltherrer der har ført krig mod romerne

Pontius Telesinus, samniternes leder, sendte romerne under åg ved de caudinske pas.

Pyrrhus, konge over epiroterne, førte krig mod romerne for tarentinerne og nåede til den tyvende milesten fra Rom efter at have hærget Campania. Derpå blev han besejret af Curius og Fabricius, trak sig tilbage til sit fædreland, og da han gennem kamp havde genvundet Achaia, stjal han Macedonia fra kong Antigonos og blev under belejringen af Argos dræbt. Af alle grækere var han den klogeste og mest erfarne strateg.

Hannibal, der som niårig fulgte sin far til Hispania, blev før han fyldte femogtyve valgt til feltherre; inden for tre år sejrede han i Hispania, og efter den forræderiske ødelæggelse af Saguntum kom han via Pyrenæerne og Alperne til Italia. Han overvandt Scipio ved Linternum, Tiberius Claudius ved Trebia, Flamininus ved Trasimenus, Paulus og Varro ved Cannae, Gracchus i Lucania og Marcellus i Campania.

29 Hvilke forandringer det romerske folks statsforfatning oplevede

Det romerske folk var først under konger, dernæst blev kongerne fordrevet efter Tarquinius' overmod og voldtægten af Lucretia, og folket overgav sin sikkerhed til konsulerne og tribunerne.

Dernæst blev folket ophidset ved tribunernes oprør, og da alle embedsmænd var fratrukket, valgte det decemvirer til at indføre love og etablere statsordningen.

Da det også foragtede deres herskesyge og vilkårlighed, vendte det tilbage til konsulerne, lige indtil der kom borgerkrig mellem Caesar og Pompeius, og friheden blev voldeligt undertrykt. Så blev al magt samlet under en Caesars magt. Siden da er der blevet styret under Caesarernes evige enevælde.

30 Oprindelsen til Mithridates' kongerige

Cyrus, persernes konge, tog som den første riget fra mederne. Han efterlod to sønner Kambyzes og Smerdes. Da faderen var død, drømte Cambyses, der var den ældste, at Smerdes siddende på tronstolen slog hovedet mod himlen. Han sørgede derfor for, at han blev slået ihjel. Da han dernæst var på vej hjem fra Aethiopia, efter at tingene var faldet fra hinanden, og da han var nået til Memphis i Aegyptus og havde observeret stedets indbyggers glæde, troede han, at de håned ham. Han sårede Apis i låret og dræbte den ved dette sår. I mellemtiden havde en vis *magus*, Smerdes, Patibitas bror, bemægtiget sig perserriget, idet han udnyttede sit navn og på grund af den fysiske lighed postulerede, at han var Kyros' søn. Da det blev forelagt Cambyses, fremskyndede han hjemrejsen til fædrelandet og glemte at sætte det sværd, han havde dræbt Apis med, tilbage i skeden. Da han forsøgte at gøre det, sårede han sit lår på det samme sted, hvor han havde såret Apis, og han døde på grund af dette sår få dage efter.

Da der nåede et sikkert budskab om hans død til Persia, havde Potanes instrueret sin datter, Phaedyra, med hvem Smerdes omgikkes, i at, når han sov, skulle hun undersøge, om han havde ørene dækket af sit hår. Han vidste nemlig, at Cyrus havde skåret ørene af mageren Smerdes. Så fik han sikkerhed for, at det var den falske Smerdes. Så indgik de syv indflydelsesrigeste persere en sammensværgelse. Deres navne var: Potanes, Hydarnes, Aspathines, Saphernes, Megaboius, Gobries, Darius. Dernæst, da mageren Smerdes var blevet dræbt, besluttede de - undtagen Potanes -, at den, hvis hest først vrinskede på et sted, de havde udpeget, skulle herske. Så førte Hiberes, Darius' tjener, herrens hest hen til det førnævnte sted, hvor han havde skjult en hoppe. Så gav Darius' hest et vældigt vrinsk. Sådan opnåede Darius kongeriget, hvorfra Artabanus stammer, han der, som Sallustius Crispus bekræfter, var grundlæggeren af Mithridates' kongerige.

31 Parthernes konger

Seleucus, Alexander af Makedoniens ven, fik efter Alexanders død og på dennes broder Arrhidaeus' ordre Babylon og underlagde sig nabostammerne; derfor fik han tilnavnet Nicator. Han grundlagde også tre særligt stærke byer Antiochia, Seleucia og Laodicia.

Arsaces, der var bemærkelsesværdig i kropsbygning og mod, og hvis efterfølgere blev kaldt Arsakider, indgik fred med feltherren Sulla.

Orodes, der indgik en aftale med Gn. Pompeius, udraderede Crassus sammen med hans legioner i det forfærdelige nederlag ved Carrhae.

Pacorus, som sendte sin søn med samme navn til Syria for at hæрге de romerske provinser, blev selv dræbt af Ventidius, Julius Caesars officer.

32 Cappadocias og Armenias konger

Tigranes der allerede er beskrevet *** som under den tredje puniske krig undertvang under konsul Mancinus og Scipio Aemilianus ***.

Bellus, Armenias konge, som havde gjort indfald mod Graecia og havde antændt den apollinske Pythias tempel, mistede sin hær til storm og kulde.

Polycrates, Cappadocias konge, som drømte at solen og månen brændte, blev dræbt af kong Darius' præfekt.

Epaminondas *** hvis søn var kongen, som sejrede i kampen om Theben.

Konrinths konger[1]

Kong Periander, som regerede Corinth. *** underlagde al jord og hav romerne *** Timoleon, som dræbte sin broder, der regerede Corinth, og fordrev Dionysius, Sicilias konge. Han modtog ikke selv kongeriget fra dem, der tilbød det, men ødelagde endog borgen. Han, da han havde hørt et ondt rygte, sagde: »hele mit liv handlede jeg, for at vi alle kunne være frie«.

33 Asia og Pergamums konger

Eumenes Cardianus, Phillip Alexanders yderst krigeriske men ikke særligt heldige væbner, var så grusom at ingen i hans levetid turde kalde sig konge.

Antiochus er allerede beskrevet.

Den anden Eumenes, som hjalp romerne med sin styrke under den makedonske krig.

Attalus, der ofte kæmpede for romerne, gjorde den romerske republik til sin arving i sit testamente.

34 Pontus' og Bithynias konger

Pharnaces, Bithynias konge, Mithridates' søn, der under borgerkrigen i Pharsalia ligesom sin fader invaderede Syria, og ved Caesars ankomst, endnu før han nåede at kæmpe, blev besejret af frygt for navnet og flygtede tilbage til Pontus.

Kong Prusias, romerfolkets ven, hvem Hannibal flygtede til efter Antiochus' nederlag; da det ved udsendinge krævedes af kongen, at han blev udleveret, befriede han sig selv ved hjælp af gift.

Nicomedes, romerfolkets ven og allierede, hvis venskab Caesar nød i sine unge år, efterlod ved sin død romerfolket som arving i testamentet.

35 Alexandrias Konger

Efter makedoneren Alexanders død herskede otte meget berømte mænd kaldet Ptolemaeus i Alexandria i Ægypten.

Ptolemaeus »Euergetes«, der dækkede Alexander ved Oxydracas med sit fremadrakte skjold.

Ptolemaeus, dennes søn, »Philadelphos«, var yderst dannet og skrev flere bøger på græsk.

Ptolemaeus »Soter«, som besejrede Rhodos med en stor flåde.

Ptolemaeus »Tryphon«, som med pile dræbte urostifere i teateret, andre overgav han til flammerne, hans søn Cyprius førte mange krige for romerne mod garamanterne og indierne.

Ptolemaeus, kaldet »Pupillus« (forældreløs), der som teenager fik Pompeius som tutor af senatet og senere under borgerkrigen blev dræbt af Pothinus.

36 Karthagos feltherrer og konger

Hanno og Mago, som under den puniske krig fangede konsulen Cornelius ved Lipara.

Hamilcar, som havde tilnavnet Boccor, førte under den første puniske krig en stor del af Hispania ind under Karthagos magtområde. Han efterlod fire sønner: Hasdrubal, Hannibal, Hamilcar og Mago.

Hasdrubal, Hannibals bror, der under den anden puniske krig på vej til Hispania med en meget stor hær blev besejret af Claudius Nero, inden han kunne nå at slå sig sammen med sin bror.

37 Numidias konger

Syphax, som Scipio Africanus besejrede og førte i triumf. Han indsatte Masinissa i hans kongerige.

Kong Masinissa, som med sit rytteri hjalp Scipio mod Karthago og Syphax. Han fik blandt andre belønninger for sin militære bistand Numidia som kongerige.

Jugurtha er blevet beskrevet.

38 Mauritanias konger

Kong Juba, som dræbte Caesars ambassadør Curio. Kort efter Pompeius' død forsøgte han at støtte sig til Catos og Scipios fraktion, men efter at han havde søgt tilflugt i sin residens overgav han sig efter en overdådig middag for at blive dræbt.

Den meget veluddannede konge Juba, som herskede på Caesar Augustus' ordre og grundlagde den meget rigt smykkede by Caesarea.

39 Hvem der har ført krig mod romerfolket

Tatius, kongen over sabinerne, som, da han havde besat den tarpeiske klippe, kæmpede mod Romulus på selve forum og ved sabinerindernes mellemkomst stiftede fred med Romulus.

Mettius Suffetius, albanernes konge, der blev ladt i stikken af fidenaterne imod deres aftale og på Tullus Hostilius' ordre blev bundet til en vogn og sønderrevet af hestene, der blev drevet i hver sin retning.

Porsenna, etruskernes konge, der på grund af Tarquinierne belejrede romerne ved Ianiculum.

Tiridates, der blev besejret og genindsat af Corbulo, en mand med konsulværdighed.

40 I Rom er der af romere blevet ophidset til fire borgerkrige

Trinunen Sulpicius ophidsede til den første borgerkrig, da han ville overføre den mithridatiske provins, der var blevet tildelt af Sulla, til Marius.

Den anden borgerkrig var den, Lepidus førte mod Catulus af frygt for, at Sicilia blev plyndret.

Den tredje borgerkrig var mellem Caesar og Pompeius. Undskyldningen for krigen – mere end selve årsagen – var, at senatet nægtede Caesar konsulatet; i øvrigt var det begges misundelse og begær efter at besidde magten. For, da Caesar ifølge forfædrenes skik og brug burde ankomme til Rom efter at have afmønstret hæren, fremlægge sine handlinger for senatet og således afholde triumf, lod han som om han frygtede Pompeius' indflydelse, og nægtede at afmønstre hæren, medmindre der i hans fravær blev taget hensyn til ham ved den folkeforsamling, hvor der skulle vælges konsuler. Derfor dømte senatet ham som statsfjende. Han besluttede at hævde sig gennem borgerkrig og førte ikke kun konsulatet og triumfen men hele romerfolkets rige ind under sin magt.

Den fjerde borgerkrig førte Caesar Augustus mod flere hærførere. Mod den unge Pompeius, som gjorde krav på sin faders formue, så mod Cassius og Brutus som hævn for mordet på hans fader, dernæst mod Antonius og Cleopatra, der spontant påførte fædrelandet krig.

41 Hvor mange typer krig findes der?

Der findes fire former for krig:

Folkekrig, der føres mod fremmede.

Interne krige, som romere mod latinere, athenere mod lakedaemoniere.

Slavekrig, som romerne førte mod de undslupne og deres førere Spartacus, Crixus og Oenomaus.

Borgerkrige, som man udkæmper blandt sine egne som Marius og Sulla, Caesar og Pompeius, Augustus og Antonius.

42 Forløbet af krigen mellem Marius og Sulla

Marius' uopfyldelige begær efter ære ville, at den pontiske provins, der var afsat til Sulla, ved et forslag fra folketribunen Sulpicius skulle overgå til ham. Indigneret tog Sulla straks til sin hær, ledede den mod Byen, og i et angreb på fædrelandet besatte han Capitol. Besejret af denne trussel forbød senatet Marius og dennes parti.

Straks derefter drog Sulla til Asia. Den forviste Marius var da flygtet og havde først gemt sig i sumpen ved Minturnae, dernæst var han kastet i fængsel og flygtet derfra. I mellemtiden stod Cinna og Octavius på skift i vejen for hinanden i Rom. Da muligheden bød sig, vendte Marius tilbage og førte Cinna med sig, og efter at have besejret Octavius' fraktion blev han valgt til konsul for syvende gang og besudlede hele Byen med de brutaleste drab.

I mellemtiden vendte Sulla tilbage til Rom efter sejren over Mithridates og fandt næsten hele Italia bevæbnet under den unge Marius, Marius' søn. Men han overvandt alle Marius' tropper, dels dem i Etruria ved Sacriportus, dels dem ved Collinaporten, og resten af fjenderne, som havde overgivet sig, slagtede han i Villa Publica. Dem, der var flygtet, proskriberede han, så det var lovligt at dræbe dem.

43 Forløbet af krigen mellem Caesar og Pompeius

Caesar, Pompeius og Crassus besad det romerske rige, da de havde indgået deres forbund. Caesar havde hæren i Gallia, Crassus den i Syria og Pompeius dominerede senatet i tiltro til sine styrker. Efter Crassus' død i Parthia *** † Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Catulus.

44 Om den makedonske krig

Romerfolket har ført tre krige mod makedonerne:

Under konsul Flamininus besejrede det deres konge Philip,

Under Paulus besejrede det Perses, Philips søn,

Under Metellus Macedonicus besejrede det Pseudophilip.

Årsagen til den første krig var, at grækerne klagede over makedonernes overgreb.

Årsagen til den anden var, at Perses brød den aftale, der var indgået med hans fader.

Årsagen til den tredje var, at Pseudophilip på falsk grundlag havde tiltaget sig makedonerkongernes navn.

45 I hvilke krige romerfolket...

I etruskerkrigen, da kong Porsenna belejrede Ianiculum.

I gallerkrigen, da de galliske senonere belejrede Capitol efter at have besejret hæren ved Allia og nedbrændt Rom.

I tarentinerkrigen, da Pyrrhus efter at have plyndret hele Campania nåede til den tyvende milesten.

I punerkrigen, da Hannibal anlagde en lejr ved den tredje milesten efter at have slået hæren på flugt ved Cannae.

I cimbrerkrigen, da cimbrerne besatte de tridentinske alper.

I slavekrigen, da Spartacus, Crixus og Oenomaus havde plyndret næsten hele Italia og stræbte efter at afbrænde Rom, blev de besejret af Crassus i Lucania og konsul Pompeius i Etruria.

46 Om De Tre Puniske Krige

Romerfolket har kæmpet tre gange mod karthagerne. Den første puniske krig blev ført med flådestyrker.

Der blev angivet to årsager til krigen. Den ene, at karthagerne havde støttet tarentinerne, den anden at mamertinerne bad om hjælp mod punerne. Men i virkeligheden var præmien besiddelsen af to yderst frugtbare øer Sicilia og Sardinia. Appius Claudius begyndte krigen i Siciliensstrædet, Manlius og Regulus kæmpede i selve Africa, og konsul Duillius og Lutatius Catulus afsluttede den henholdsvis ved de lipariske øer og ved Aegates efter at have sænket fjendens flåde.

Den anden puniske krig var langt den blodigste af dem alle. Årsagen var, at Hannibal havde ødelagt Saguntum imod fredsaftalen. Denne krigs første katastrofe var ved Liternum, hvor faderen Scipio blev såret, men som Publius Scipio, der endnu var en dreng, beskyttede og befriede. Den anden katastrofe var ved Trebia, da konsul Flaccus blev såret. Den tredje var ved Trasimenus, hvor Flaminius' hær blev tilintet-

gjort. Den fjerde var ved Cannae, hvor to hære blev udslettet på grund af konsul Paulus' død og Terentius Varros flugt.

Men dernæst genoprettede fire hærførere punerkrigens ære: Fabius Cunctator, som knækkede Hannibal, der var lige ved at afbrænde Rom, ved at tøve. Marcellus, der som den første modstod Hannibal ved Nola og næsten ved et slag knægtede hans slaglinje, da den veg. Claudius Nero der besejrede Hasdrubal og hans store troppestyrker på vejen fra Hispania, før end han kunne nå frem til Hannibal. ...

Den tredje puniske krig var til større ære end besvær. Aemilianus fuldendte den tilintetgørelse af byen Karthago, der var påbegyndt under Manilius' konsulat, og sammen med Tigranes undertrykte han efter Karthagos brand hele Africas styrker til evig tid, fordi karthagerne mod aftalen havde anlagt en flåde og angrebet grænserne.

47 Hvem der blev besejret og af hvem frem til Trajans regering.

Romerfolket besejrede makedonerne ved konsul Flamininus og igen ved konsul Paulus, da de førte krig under kong Perses.

Karthagerne ved Scipio »Africanus«.

I Syria besejrede romerfolket ved Scipio »Asiaticus« kong Antiochus.

Celtibererne og Numantia ved Scipio Aemilianus, og ved den samme Scipio Lusitania og hærføreren Viriatus.

Gallaecia ved Decimus Brutus.

Corinthus og Achaeerne ved Mummius »Achaicus«.

Aetolerne og Ambracia ved Fulvius Nobilior.

Numiderne og Jurgurtha ved Marius og ved den samme Marius cimbrerne og teutonerne.

Pontici og Mithridates ved Sulla.

Pontici og Mithridates ved Lucullus.

De samme Pontici og Mithridates ved Pompeius, ved den samme de ciliciske pirater og armenierne under kong Tigranes samt flere asiatiske folkeslag. Ved ham nåede romerfolket helt til det indiske ocean og det røde hav.

Gallia, Germania og Britannia ved Gaius Caesar, under hans ledelse ikke blot betragtede man oceanet, men man sejlede på det.

Dalmaterne, pannonierne, illyrerne, ægypterne, germanerne, cantabrerne og hele verden, med undtagelse af inderne, partherne, sarmaterne, scytherne og dacierne, som skæbnen havde reserveret til kejser Trajans triumfer, pacificerede romerfolket ved Caesar Augustus.

48 Om folkeforsamlingerne

Man kalder det en folkeforsamling (*comitia*) ud fra ordet sammenkomst (*comitatus*) og fra mængden, fordi fædrene og formueklasserne stemmer for at vælge embedsmænd og præster.

Der er tre former for forsamlinger, *curiata*, *tributa* og *centuriata*, fordi de afvikles enten ved *curier*, *tribusser* eller *centurier*.

Hvis folket stemmer om skik og brug, foregår det i *curieforsamlingen*. Hvis der stemmes om noget vigtigere, foregår det i *tribusforsamlingen*. Hvis det handler om den alvorligste afgørelse, så kaldtes de våbenføre til afstemning, og det kaldes en *centurieforsamling*.

49 Om fordeling af romerfolket

Den ældste inddeling af romerfolket er i tre, som Romulus gjorde det: konge, senat og folk. Han inddelte folket i tre *tribus*: *Titius*, *Luceres* og *Ramnes*.

Den anden inddeling af romerfolket skete under *Servius Tullius*, der delte det i *tribusser*, *klasser* og *centurier* på grundlag af formueansættelse, sådan at de bedste og rigeste havde størst indflydelse med deres stemmeafgivelse, dvs. over romerfolket.

Den tredje inddeling er i *patron* og *klient*, fordi de ringere stillede støtter sig trofast til de højere.

50 Om statsvæsnet

Der findes tre styreformer: kongelig, aristokratisk og folkelig. Enten er folket under kongens magt som parthernes i *Seleucia*, eller under et senat som gallernes i *Massilia*, eller det styrer sig selv, som athenerne plejede.

Der findes en fjerde type, som romerne opfandt: de samlede de tre i en. Konsulerne har nemlig kongemagten, hos senatet er den højeste offentlige rådsfunktion, og folket har stemmemagten.

Noter

Kapitel 1:

Man orienterer sig på himlen fra solopgang til solnedgang og fra syd mod nord. Inddelingen af himlen i fem zoner skal forklare, hvorfor der på jorden findes beboelige og ubeboelige egne.

Kapitel 2:

“Liber” er en gammel romersk gud, der senere bliver identificeret med Bacchus. *Liber* betyder fri og festen *Liberalia* d. 17. Marts var gerne der, romerske drenge trådte ind i de voksnes rækker og påtog sig mandstogaen *toga virilis*. I Ægypten blev vædderen identificeret med Zeus-Ammon, hvis helligdom befandt sig i oasen Siwah, hvor Alexander d. Store fik åbenbaret sit guddommelige ophav. »Ægyptus og Alexandria«, Alexandria blev i antikken ikke regnet for en del af Ægypten. Ampelius henviser til en mysteriekult på Samothrake med Castor og Pollux (Helenas brødre) som fokus. Castor og Pollux var kendt for broderkærlighed, tvekamp (næve- samt rytteri-) og senere som ledestjerne for søfarten; En form for frelsende engle. Vægten bliver her tilskrevet “opfinderen” af vægten Stathmuchos (vægtholder), men den blev også forbundet med *Justitia* (Retfærdighed / lighed for loven). Vandmanden blev både associeret med Ganymedes (Zeus’ mundskænk) og Pyrrha og Deukalion, de to overlevende fra syndfloden.

Kapitel 3

Her bliver de stjernebilleder, der var vigtige fikspunkter for navigation til lands og til vands, gennemgået. Kynosura var Zeus’ amme, der gerne blev identificeret med Lille Bjørn.

Kapitel 6

Ampelius bryder med den traditionelle betegnelse *orbis terrarum* men forudsætter grækernes beskrivelse af Jorden som en kugle med et omfang af 250.000 stadier ≈ 44.150 km (iflg. Erathosthenes), hvor den “beboede” verden er inddelt i tre: Asia, der

afgrænses af Don og Nilen, Libya, der nogenlunden svarer til Afrika fra Gibraltar til Nilen, samt Europa, der findes mellem Don og Gibraltar. Antichthone er oprindeligt et begreb, Pythagoras udtænker, for at få antallet af himmellegemer op på 10. I en latinsk kontekst bruges antipodes om "modfødterne" dvs det folkeslag, som bor på den modsatte side af Jorden, og hvis fødder derfor vender mod vore.

Kapitel 7

Ampelius inddeler verdenshavene i fire, der alle er afhængige af det verdensomspændende hav Oceanus. I nord findes det kaspiske hav, i syd det røde hav, og i vest Atlanterhavet, der beskrives som en handelsrute og derfor må være tænkt i forbindelse med Middelhavet. Ampelius har ikke fundet det relevant at nævne det indiske ocean i øst.

Kapitel 8

Gennemgangen af verdens underer er delt i to og følger først en linje fra vest mod øst og dernæst de "klassiske" syv underværker.

Nymphaeet er højst sandsynligt en naturlig forekomst af asfalt ved Selenica i Albanien. Ambracia var kong Pyrrhos' hovedstad, og han havde samlet en lang række kunstværker dér. Efter erobringen i 189 f.Kr. førte M. Fulvius Nobilior store dele af værkerne til Rom.

Broen i Argos var en form for herotempel, der skulle være blevet opført af argonauterne på vej tilbage fra Kolchis.

Sapfo skulle have kastet sig ud fra en 70 m. høj klippe enten af kærlighedssorger til den skønne færgemand Phaon eller hendes elskerinde, der blev gift med en mand.

Sikyon var et pilgrimsmål for dem, der ønskede "at bevise" eksistensen af de homeriske helte, argonauterne og andre mytologiske helte, da der her fandtes dedikationer samt ejendele fra flere af dem.

I lighed med templet til Juno Inachos fandtes der mange templer og helligdomme, der tilbød asyl til bortløbne slaver og forbrydere.

Det var ved Jupitertemplet i Olympia, atleterne svor ikke at snyde.

Hvalknoglen kan tænkes at have været fossiler fra en dinosaur.

Athenes skjold var ind- og udvendigt bemalet med kampene mod giganterne og amazonerne (jf. Parthenonfrisen).

Dianatemplet hørte på grund af sin størrelse og skønhed til blandt de syv vidundere. I romersk tid var det 115 m. langt, 55 m. bredt og havde 127 søjler.

Heraion på Samos blev bygget af Polykrates (538–22 f.Kr.) til at opbevare hans krigsbytte i.

Pergamonalteret blev opført af kong Eumenes d. 2. (197–59 f.Kr.) for at hædre hans sejr over galaterne.

Bargylia lå nær Iasos mellem Milet og Halikarnassos (Bodrum) og havde en Venusstatue, der også tjente som fyrtårn. Flammen blev muligvis holdt i live af nafta. Oraklet (sibyllen) fra Bargylia hørte til blandt de berømte orakler i den antikke verden.

Den hængende Victoria skyldes højst sandsynligt en form for magnetisme.

Ekbatana var hovedstaden i perserriget.

Babylon var omringet af flere mure lavet af tegl.

Ampelius er en af de få antikke forfattere, der nævner Argartus som arkitekten bag pyramiderne.

Kapitel 9

Ampelius viser, at romerne i kejsertiden udviklede de klassisk græske gudenealogier sådan, at hvert epitete bliver til en selvstændig gud. Dog blev guderne betragtet som de samme. Der findes en parallel passage hos Cicero *De natura deorum* (3.53–60).

Kapitel 10

Hos Velleius Paterculus findes et parallelsted (1.6). Kapitlet fungerer som overgang til gennemgangen af konger.

Kapitel 11

Der er ikke noget historisk belæg for, at Ninus skulle være grundlægger af Nineve, eller for hans eksistens. Semiramis var berømt for at være Babylons grundlægger samt ophav til de hængende haver, desuden skulle hun have været yderst krigerisk.

Sardanapal er et litterært forbillede for de konger, der formindskede eller tabte deres riger (jf. lyderkongen Kroisos).

Kapitel 12

Den første mederkonge var Deiokes. Kyaxares (625–585 f.Kr.) besejrede Sardanapal. Hans efterfølger var Astyages (585–549 f.Kr.).

Kapitel 13

Kyros (557–530 f.Kr.) var iflg. Herodot Astyages' barnebarn. Astyages havde giftet sin datter Mandane bort til Kambyes d. 1.

Den ægyptiske farao Amasis (570–526 f.Kr.) bekæmpede sammen med sin ven tyrannen på Samos Polykrates (535–522 f.Kr.) perserne.

Dareios blev besejret af den græske strateg Miltiades i slaget ved Marathon d. 13. september 490 f.Kr. Efter sejren sendte grækerne bud til Athen og grundlagde marathnløbet.

Xerxes d. 1. (486–465 f.Kr.) byggede en bro af skibe over Hellespont og afbrændte Akropolis i Athen i 480 f.Kr. Den 29. september 480 f.Kr. tabte han slaget ved Salamis og flygtede efter slaget ved Plataiai i 479 f.Kr. tilbage til Persien, hvor han i 465 f.Kr. blev myrdet.

Kapitel 14

Eurysthenes og Prokles var efterkommere af Herakles og grundlæggere af både den spartanske forfatning og det spartanske kongehus "Herakliderne".

Lykurgos skulle iflg. Herodot og Plutarch have fået sine love fra oraklet i Delfi.

Den første messeniske krig bliver gerne dateret til den anden halvdel af det 8. årh. f.Kr.

Tyrtaios var en digter fra midten af det 7. årh. f.Kr. Det er usikkert, om han stammede fra Athen.

Leonidas (488–480 f.Kr.) var sammen med Leotychidas konge af Sparta og faldt i slaget ved Thermopylae i 480 f.Kr.

Pausanias (480–467? f.Kr.) besejrede perserne i slaget ved Plataiai i 479 f.Kr. Senere blev han anklaget for højforræderi og flygtede til Dianatemplet ved Chalkidikios, hvor han blev muret inde i levende live.

Søslaget ved Aigospotamoi gav sparterne sejren i den peloponnesiske krig. Sparta indførte derfor et oligarki "de 30 tyranner" (404–403 f.Kr.) i Athen.

Xanthippos "eksporterede" sammen med sine lejesoldater bla. diadoche-kampformen til Karthago. I 256 f.Kr. var han med til at besejre den romerske konsul Regulus, da denne havde invaderet *Africa*. Xanthippos blev senere udvist af Karthago og dræbt på vej hjem.

Agesilaos (444–359 f.Kr.) kæmpede mod Athens forbund af lilleasiatiske bystater (396–394 f.Kr.). Artaxerxes (404–358 f.Kr.) støttede en alliance bestående af Athen, Argos, Theben og Korinth. Denne blev dog besejret ved Koroneia i 394 f.Kr.

Kapitel 15

Kekrops var den mytologiske grundlægger af Athen.

Erichthonios var søn af Vulcanus og var en slange fra underlivet og ned.

Pandion var konge af Athen og far til Prokne og Philomele.

Kodros var den sidste sagnkonge af Athen. Da oraklet i Delfi havde spået at Athen ville være uindtagelig efter hans død, klædte han sig ud og provokerede dorierne til at slå ham ihjel.

Peisistratos var i tre omgange tyran i Athen (561–555, 544–538, 534–527 f.Kr.). Ved hjælp af sine sølvminer kunne han finansiere en hær og gennemføre reformer i hele Attika.

Hippias og Hipparchos var Peisistratos' sønner der misbrugte den magt, de arvede fra deres fader. Aristogeitons og Harmodios' drab af Hippias var motiveret af personlige stridigheder, men de to blev i antikken betragtet som tyranmorderne og frihedskæmpere. Hippias blev fordrevet fra Athen, flygtede til perserne og faldt i slaget ved Marathon.

Aristides var som arkont i 489 f.Kr. en af Themistokles' modstandere og blev fordrevet ved en ostrakisme i 484 f.Kr. Han blev kaldt tilbage for at lede flåden mod perserne. Senere var han med til at oprette det delisk-attiske søforbund.

Alkibiades (450–404 f.Kr.) var adelig og en af Sokrates' tilhørere. I 415 f.Kr. blev han anklaget for at have skamferet herme-statuerne og flygtede til Sparta og senere til perserkongen Dareios d. 2. (424–404 f.Kr.).

Under Thrasybulos' (440–388 f.Kr.) ledelse fordrev athenerne de 30 tyranner.

Sejren ved Knidos var i august 394 f.Kr.

Dion (409–354 f.Kr.) var onkel til tyrannen af Syrakus Dionysos d. 2.

Iphikrates (405–318) var med til at indføre det letbevæbnede infanteri "peltasterne".

Phokion (402–318 f.Kr.) kæmpede mod Philip d. 2. af Makedonien om Athens frihed.

Chabrias (død 357 f.Kr.) fandt på den skrå kampformation.

Demetrios fra Phaleron var filosof og historiker. Han regerede i Athen fra 318 til 307 f.Kr. men måtte flygte til Alexandria og kong Ptolemaios Lagos.

Kapitel 16

Philip d. 2. (382–336 f.Kr.) påbegyndte erobringen af Grækenland.

Pella var hovedstaden i Makedonien.

Philip d. 5. (238–179 f.Kr.) forsøgte at genoprette Makedoniens storhed og indgik et forbund med Hannibal. Han blev besejret af T. Quinctius Flamininus i slaget ved Kynoskephalai i 179 f.Kr. og blev dræbt efter at være blevet forrådt af sin broder.

Perses (179–168 f.Kr.) blev sammen med sin søn Alexander og Philippus fra Samotrake fanget af prætoren Gn. Octavius og ført i triumftog af Aemilius Paullus.

Andriskos udgav sig for at være Perses' søn og blev kronet i Pella i 149 f.Kr. Han blev fanget i 148 f.Kr. og henrettet i 146 f.Kr.

Kapitel 17

Ampelius følger her den traditionelle rækkefølge af romerske konger.

Kapitel 18

Brutus fordrev Tarquinius Superbus fra Rom i 510 f.Kr.

L. Valerius Publicola skulle som konsul 507 f.Kr. og 504 f.Kr. have gennemført en række love, der kom folket til gode deraf tilnavnet Publicola ("folkets ven").

Torquatus' søn havde mod befaling påbegyndt et slag mod de fjendtlige latinere og blev sejren til trods henrettet.

L. Quinctius Cincinnatus, diktator i 458 f.Kr. og 439 f.Kr., bekæmpede marserne og lod Spurius Maelius dræbe for hans ambition om at blive konge.

Furius Camillus sejrede over Veii i 396 f.Kr. men blev anklaget for underslæb og gik i eksil. Under belejringen af Rom i 390 f.Kr. blev Camillus valgt til diktator, hævede belejringen og stod for genopbygningen af Rom.

Q. Fabius Maximus Rullianus besejrede i 295 f.Kr. en koalition bestående af etruskere, gallere, samnitere og umbriere. Q. Fabius Maximus Verrucosus »Cunctator« reddede Rom ved at undgå en direkte konfrontation med Hannibal efter slaget ved Cannae.

L. Papirius Cursor konsul i 320 f.Kr. besejrede samnitterne.

M. Curius Dentatus konsul 290, 275 og 274 f.Kr. forledte samnitterne.

C. Fabricius Luscinus konsul 282 og 278 f.Kr. forstødte i 275 f.Kr. som censor Cornelius Rufus fra senatorstanden.

M. Claudius Marcellus tvang i 215 f.Kr. Hannibal til at hæve belejringen af Nola, og i 212 f.Kr. erobrede han Syrakus.

P. Cornelius Scipio »Africanus« konsul 205 f.Kr. og 194 f.Kr. besejrede Hannibal i slaget ved Zama 202 f.Kr. P. Cornelius Scipio Aemilianus »Numantinus« konsul 147 f.Kr. og 134 f.Kr. ødelagde Karthago i den tredje puniske krig 146 f.Kr. og i den numantinske krig byen Numantia i Spanien 133 f.Kr.

C. Claudius Nero var konsul i 207 f.Kr.

L. Aemilius Paullus besejrede makedonerkongen Perses ved Pydna i 168 f.Kr.

Q. Caecilius Metellus »Macedonicus« besejrede i 146 f.Kr. det achaiske forbund ved Chaironeia. Q. Caecilius Metullus »Numidicus« bekæmpede som konsul i 109 f.Kr. kong Jurgurtha i *Africa*. Han måtte overgive kommandoen til C. Marius på folkets foranledning.

C. Marius (156–86 f.Kr.) besejrede gennem sin næstkommanderende L. Sulla kong Jurgurtha i 104 f.Kr. Dernæst slog han teutonerne i 102 f.Kr. og cimbrerne i 101 f.Kr. Han blev valgt til konsul i 107, 104, 103, 102, 101 og 86 f.Kr.

L. Cornelius Sulla (138–78 f.Kr.) opnåede efter borgerkrigen og den første mithridatiske krig mod kong Mithridates d. 6. Eupator diktaturet i 82 f.Kr. Han nedlagde det igen i 79 f.Kr., trak sig tilbage og døde i 78 f.Kr.

Q. Sertorius var statholder i Spanien 82 f.Kr., men blev udnævnt til statsfjende af Sulla og ledte derfor en opstand mod Rom. Han blev bekæmpet af Metellus Pius, M. Domitius og til slut Cn. Pompeius.

M. Licinius Lucullus (117–56 f.Kr.) bekæmpede som konsul i 74 f.Kr. Mithridates. 66 f.Kr. blev han afløst af Cn. Pompeius.

Cn. Pompeius Magnus (106–48 f.Kr.) begyndte sin militære karriere under Sulla og nåede at kæmpe rundt om og på hele Middelhavet og fejrede i Rom en triumf over hele verden (*de orbe terrarum*).

C. Iulius Caesar (100–44 f.Kr.) erobrede hele Gallien, men det var først under kejser Claudius, Britannien blev erobret.

C. Iulius Caesar Octavianus Augustus (63 f.Kr. - 14 e.Kr.) grundlagde efter sejren over Antonius det romerske kejserrige.

Kapitel 19

Plebejernes første sagnomspundne udvandring fandt sted i 494 f.Kr. og gik til Aventin.

Appius Claudius Caecus censor i 312 f.Kr. og konsul i 307 f.kr. og 296 f.Kr. holdt en tale om kong Pyrrhos' fredstilbud. Han blev anset for at være en af Roms største talere.

Tiberius Sempronius Gracchus var konsul i 177 f.Kr. og i 163 f.Kr. Sagen vedrørende underslæb mod L. Cornelius Scipio Asiaticus fandt sted i 183 f.Kr. Tiberius var folke-tribun i 133 f.Kr. og hans broder Gaius i 123 og 122 f.Kr.

Decimus Iunius Brutus »Callaecus« var konsul i 138 f.Kr. Sammen med L. Opimius konsul i 121 f.Kr. håndterede han uroen efter C. Gracchus.

M. Brutus (85–42 f.Kr.) blev benådet af Caesar efter Pompeius' nederlag.

M. Livius Drusus plebejertribun i 92/1 f.Kr. foreslog jordreformer og blev bekæmpet af L. Marcius Philippus konsul i 91 f.Kr., der dog ikke blev tilskrevet mordet på Drusus.

Q. Lutatius Catulus konsul i 78 f.Kr. fordrev sammen med Pompeius M. Aemilius Lepidus fra Italien, da han støttet af etruskere havde forsøgt en opstand. Lepidus flygtede til Sertorius i Spanien.

M. Porcius Cato »Censorius« konsul 195 f.Kr. og censor fra 184 til 182 f.Kr. var en af Scipionernes store modstandere.

M. Porcius Cato »Praetorius« prætor i 54 f.Kr. støttede senatspartiet mod Caesar og begik selvmord under belejringen af Utica i Nordafrika i 46 f.Kr.

M. Aemilius Scaurus var konsul i 115 f.Kr. og censor i 109 f.Kr.

P. Cornelius Scipio Nasica var konsul i 191 f.Kr. Sidste sætning handler om P. Cornelius Scipio Nasica Corculum konsul i 162 f.Kr. og i 155 f.Kr., der gik imod Catos råd om at knække Karthago (*ceterum censeo Carthaginem esse delendam*) for at undgå, at Rom skulle synke ned i sorgløshed og fordærv.

C. Cornelius Cethegus blev bedt af Catilina om at dræbe den valgte konsul M. Tullius Cicero 63 f.Kr.

Kapitel 20

I tvekampen mellem de to trillingepar vandt den yngste Horatier for Rom.

Fabierne havde begyndt en privat krig mod etruskerne.

Mucius lagde under Porsennas belejring af Rom hånden i ild for at vise, at han ikke frygtede døden. Porsenna ophævede som konsekvens deraf belejring og Mucius fik tilnavnet »Scaevola« (venstrehånd).

Horatius holdt under den samme belejring den sidste bro over Tiberen.

De trehundrede kæmpede under tribunen M. Calpurnius Flamma under den første puniske krig.

P. Decius Mus var konsul i 340 f.Kr., og sønnen var konsul i 295 f.Kr. *Devotio* var en religiøs praksis, hvor en general lovede guderne ikke at vende tilbage fra krigen mod, at de sikrede dem sejren. Overlevede generalen slaget, var han forpligtet til at begå selvmord.

Pontifex Maximus M. Folius svor sammen med en del af senatorstanden *devotio* i 390 f.Kr. under gallernes invasion.

Regulus blev taget til fange umiddelbart efter at hæren var ankommet til Nordafrika og blev sendt tilbage til Rom med et fredsforslag. Han valgte selv at vende tilbage til Karthago.

I 362 f.Kr. åbnede der sig en spalte i jorden i Rom. M. Curtius styrtede sig fuldt bevæbnet med sin hest ned i spalten, og den lukkede sig igen. En kultstatue blev opstillet ved *Lacus Curtius* ("Curtiusøen").

Spurius Postumius' og T. Veturius' nederlag til samniternes leder Pontius Telesinus betød, at hæren blev pålagt at nedlægge våbene og gå ind under et åg.

I år 241 f.Kr. reddede pontifex maximus L. Caecilius Metellus det palladium, Aeneas skulle have bragt med sig fra Troja.

Kapitel 21

Rustningen og våbnene fra en anfører, der var besejret i tvekamp, *spolia opima*, blev dedikeret til Jupiter Feretrius.

Aulus Cossius Cornelius konsul i 428 f.Kr. slog kongen af Veii, Lars Tolumnius.

M. Claudius Marcellus konsul i 222 f.Kr. besejrede kongen over insubrerne, Viridomarus.

Kapitel 22

T. Manlius besejrede i 361 f.Kr. en galler i tvekamp og tog dennes halsring (*torques*), deraf fik han og hans efterkommere tilnavnet *Torquatus*.

Tribunen M. Valerius slog i 349 f.Kr. en galler i tvekamp, mens en ravn (*corvus*) gik løs på gallerens øjne. Han fik derfor tilnavnet *Corvinus*. P. Cornelius Scipio Aemilianus («Africanus minor») kæmpede i 151 f.Kr. under konsul L. Licinius Lucullus.

L. Opimius kæmpede som tribun i 102 f.Kr. under konsul Q. Lutatius Catulus mod cimbrerne.

Kapitel 23

Succesrige feltherrer kunne som et monument over deres sejr knytte det besejrede folkeslags navn til deres eget som et adjektiv. »Africanus« betyder således sejrherren over Africa.

Kapitel 24

Scipio Africanus besejrede Hannibal i slaget ved Zama i 202 f.Kr.

Pompeius blev myrdet d. 26. september 48 f.Kr. på Ptolemaios d. 8's ordre, da han gik i land i Ægypten.

Kapitel 25

Den første udvandring fandt sted i 494 f.Kr.

Appius Claudius Crassus Inrigillensis Sabinus var medlem af det udvalg (*decemviri*), der i 450/49 f.Kr. efter en rejse til Athen nedskrev de tolv tavlers love, det tætteste Rom kom på en statsforfatning.

Loven om forbud mod ægteskab blandt plebejerne blev ophævet i 445 f.Kr. ved loven *lex Canuleia*.

Kapitel 26

Udtrykket *seditio* omhandler indre uro og minder om det græske *στάσις*. *Lex Sempronia agraria*, som Ti. Sempronius Gracchus foreslog (i 133 f.Kr.), forsøgte at indskrænke den mængde af jord en enkel person kunne tildeles fra de offentlige landområder (*ager publicus*) nemlig 500 *jugera*. Det var C. Sempronius Gracchus, der fik gennemført *lex Sempronia iudiciaria* som et plebiscit i 122 f.Kr.

Konsul Opimius fik et *senatus consultum ultimum* til at nedkæmpe C. Gracchus.

C. Servilius Glaucia prætor i 100 f.Kr. stillede sig på "marianernes" side mod senatet, der gav konsul Marius ordre til at nedkæmpe sine egne støtter.

Kapitel 27

C. Marcus Coriolanus sejrede over byen Corioli i marsernes område.

Spurius Maelius købte for egne midler korn til den sultende befolkning. Cincinnatus' *magister equitum* C. Servilius Ahala var diktator i 439 f.Kr. Spurius Cassius Vecellinus var konsul i 502, 493 og 486 f.Kr.

M. Manlius Capitolinus forsvarede i 392 f.Kr. Capitol mod gallerne under Brennus' ledelse.

L. Sergius Catilina (108–62 f.Kr.) forsøgte i 63 f.Kr. at begå statskup, men blev afsløret af konsulen Cicero. Under flugten til Etrurien blev Catilina indhentet af konsul C. Antonius Hybrida og faldt i det efterfølgende slag.

Kapitel 28

Her er der tilsyneladende en lakune i manuskriptet.

Pyrrhos blev i 281 f.Kr. anmodet om hjælp af tarentinerne, der følte sig bedraget af Rom. Pyrrhos så anmodningen som en mulighed for at etablere en magtbase i Syditalien. Det kom til flere slag med romerne. Først i 275 f.Kr. ved Benevent led han nederlag og vendte tilbage til Makedonien. Han døde i 272 f.Kr. under gadeoptøjer i Argos.

Hannibal født 247 f.Kr. fulgte sin fader Hamilcar og sin svoger Hasdrubal som general for Karthagos hær i Spanien. I 219 forbrød Hannibal sig imod fredsaftalen med romerne ved at angribe byen Saguntum, der markerede grænsen for romernes interessefære i Spanien. Hannibal satte over alperne i 218 f.Kr. P. Cornelius Scipio, faderen til den Scipio, der besejrede Karthago, faldt i det efterfølgende slag. I slaget ved Cannae i 216 påførte Hannibal romerne et alvorligt nederlag, og Hannibal kunne frit manøvrere i Campanien. Ti. Sempronius Longus faldt i 218 f.Kr. C. Flaminius faldt i 217 f.Kr. L. Aemilius Paullus og P. Terentius Varro blev slået i 216 f.Kr. Ti. Sempronius Gracchus faldt i et bagholdsangreb i 212 f.Kr. M. Claudius Marcellus faldt i 208 f.Kr.

Kapitel 29

Roms syv konger var: Romulus søn af Mars 753–716 f.Kr. Numa Pompilius 715–672 f.Kr. Tullus Hostilius 672–640 f.Kr. Ancus Marcius 640–616 f.Kr. L. Tarquinius Priscus 616–578 f.Kr. Servius Tullius 578–534 f.Kr. L. Tarquinius Superbus 534–510 f.Kr.

Timandsudvalget for nedskrivning af lovene (*decemviri legibus scribundis*) blev indstiftet i år 450 f.Kr. i et forsøg på at imødekomme plebejernes klage over patriciernes monopol på Rom. Resultatet blev de tolv tavlers love, der gav plebejerne mulighed for at retsforfølge patricierne i henhold til de retningslinjer, tavlerne udstak.

Kapitel 30

Mithridates er her Mithridates d. 1., der regerede i Persien fra 174 til 135 f.Kr.

Smerdes var satrap (guvernør) over perserrikets østlige områder, da Kambyses lod ham dræbe.

Erobringen af Ægypten fandt sted i 525/4 f.Kr. Herodot er ophavsmanden til fortællingen om apis-tyren.

Iflg. Herodot var *magi* en stamme af sandsigersker og astrologer. Gaumata blev tilkaldt i år 522 f.Kr.

Historien om den falske Smerdis er igen taget fra Herodot, ligesom fortællingen om Dareios' (522–486 f.Kr.) tronfølge.

Artabanos 1. (214–196 f.Kr.) førte sine aner og dermed sin ret til tronen tilbage til perserne.

Kapitel 31

Seleukos Nikator (356–281 f.Kr.) var en af Alexanders generaler og grundlægger af seleukidedynastiet. Philip d. 3. Arrhidaios (357–317 f.Kr.) var Alexanders svagt begavede bror.

Arsakes (250–230 f.Kr.) grundlagde arsakidedynastiet.

Orodes d. 2. (58/7-ca. 39 f.Kr.) opnåede tronen ved at dræbe sin fader Phraates.

Kapitel 32

På grund af en lakune i teksten er det svært at afgøre, hvilken Tigranes der er tale om. M. Manilius var konsul i 149 f.Kr. sammen med L. Marcius Censorinus. P. Cornelius Scipio Aemilianus konsul i 147 f.Kr. ødelagde Karthago i 146 f.Kr.

Bellus er måske en forvanskning af Brennus, kelterlederen, der grundlagde en kelterstat i Lilleasien.

Polykrates (538–522), tyrannen fra Samos, blev fanget og henrettet af Oroites, der var satrap (guvernør) af Lydien.

Epaminondas (418–362 f.Kr.) var en thebansk feltherre. Polykrates' søn hed Syloson.

Periander (627–587) var søn af Kypselos, Korinths første tyrann.

Timoleon (410–336) dræbte sin bror Timophanes i 365 f.Kr., da han stræbte efter at blive tyrann af Korinth. Derefter tog han til Sicilien, hvor han fordrev tyrannen af Syrakus, Dionysios d. 2., der flygtede til Korinth i 343 f.Kr.

Kapitel 33

Eumenes fra Kardia (362–316 f.Kr.) kæmpede mod Antigonos Monophthalmos (380–301 f.Kr.) for at bevare “alexanderrigets” enhed men blev dræbt af sin egen hær.

Eumenes d. 2. (197–159 f.Kr.). Attalos d. 3. (138–133 f.Kr.) testamenterede Pergamon til Rom. Ti. Gracchus ønskede at bruge rigdommene fra Pergamon til at gennemføre sine landreformer, men fik nej fra senatet.

Kapitel 34

Pharnakes (64–47 f.Kr.) var søn af Mithridates d. 6. Eupator og forsøgte under borgerkrigen mellem Pompeius og Caesar at genetablere grænserne for sin fars rige. Caesar besejrede ham ved Zela 2. august 47 f.Kr. og sagde iflg. Plutarch de berømte ord: *veni, vidi, vici*.

Prusias d. 2. (192–148 f.Kr.) var konge i Bithynien. Han tog imod Hannibal, da denne var på flugt, og forgiftede ham i 183 f.Kr.

Nikomedes d. 3. Philopator (91–74 f.Kr.) var en nær ven af Caesar og testamenterede sit rige til Rom.

Kapitel 35

Lagos var en makedonsk adelig. Hans søn Ptolemaios d. 1. Soter (367–282 f.Kr.) grundlagde lagidedynastiet i Ægypten. De tretten Ptolemaios'er adskiller sig ved deres tilnavn.

Ptolemaios d. 3. Euergetes (246–221 f.Kr.) grundlagde Museion (“universitetet”) og biblioteket i Alexandria.

Ptolemaios d. 2. Philadelphos (285–246 f.Kr.) var med til at støtte videnskaben.

Ptolemaios Soter er forvekslet med Euergetes, der var med til at besejre den rhodiske flåde.

Ptolemaios Tryphon er egentlig den samme som Euergetes, men “Tryphon” kan være en fejl for Physkon, tilnavn til Ptolemaios d. 8 bror til Ptolemaios d. 7., der måtte have romerne til at mægle i deres interne stridigheder.

Ptolemaios d. 14. Dionysos d. 2. druknede d. 27 marts i 47 f.Kr. under krigen mod Caesar og Kleopatra. En af Pompeius’ mordere, Pothinus, blev henrettet på Caesars ordre.

Kapitel 36

Karthago blev egentlig ikke ledet af to konger (*reges*) men to suffeter (*shofet* leder), der havde en form for kongelig autoritet ligesom "kongerne" i Sparta. Det er ikke til at afgøre, hvilken Hanno der et tale om, da det var et af de hyppigst brugte navne.

Hamilcar Bocco kaldes normalt Barcas. Han blev dræbt som den sidste karthager under slaget ved Eryx på Sicilien.

Hasdrubal skulle hjælpe Hannibal men blev slået i Spanien af Claudius Nero.

Kapitel 37

Syphax kongen over masaesylierne ledte et stærkt kavaleri og støttede først romerne men blev gift med Hasdrubals datter Sophonisba, som havde været forlovet med masaesylierlederen Masinissa. Masinissa støttede nu romerne og var med til at slå Hannibal i slaget ved Zama 202 f.Kr. og fik titlen romerfolkets ven ("*amicus populi Romani*") Syphax blev fanget og ført til Rom.

Kapitel 38

Juba d. 1. var søn af Hiempsal og Masinissas barnebarn og støttede senatspartiet i borgerkrigen mod Caesar. Han begik selvmord efter at have tabt slaget ved Thapsus d. 6. april 46 f.Kr.

Juba d. 2. voksede op som gidsel i Rom og blev gift med Antonius' og Kleopatras datter. I ca. 25 f.Kr. blev han konge af Numidien og lod den gamle by Iol få navnet Caesarea efter Caesar. Der oprettede han et bibliotek og en uddannelsesanstalt i lighed med Alexandria.

Kapitel 39

Titus Tatius blev ifølge legenden forrådt af Tarpeia, der som straf blev kastet ud fra Capitol ved den tarpeiske klippe.

Mettius Sufetius (normalt: Fufetius) opildnede som konge af Alba til krig mod romerne. Tullus Hostilius besejrede Mettius og hans allierede og lod Mettius henrette for højforræderi.

Højen Ianiculum ligger over for Forum Boarium og var forbundet til byen gennem Pons Sublicius. Den var altså til at begynde med placeret i fjendeland.

Tiridates perserkongen Vologaeses d. 1.'s bror blev i 55 e.Kr. konge af Armenien. Gn. Domitius Corbulo fordrev ham derfra og sendte ham tilbage til perserriget (63 e.Kr.). Cassius Dio skildrer Tiridates' overværelse af Neros kroning i Rom i 66 e.Kr.

Kapitel 40

P. Cornelius Sulla havde påbegyndt krigen mod Mithridates d. 4. Eupator, der havde erobret det meste af Lilleasien og havde fået op mod 80.000 romerske borgere slagtet. Da man forsøgte at lade kommandoen overgå til Marius, marcherede Sulla mod Rom og indledte en borgerkrig, der endte med, at Marius måtte gå i eksil.

M. Aemilius Lepidus var i 78 f.Kr. konsul sammen med den sullatro Q. Lutatius Catulus. Han gik imod Sulla og blev slået af Pompeius og Catulus. Han flygtede til Sardinien og døde dér i 77 f.Kr. på vej til Sertorius i Spanien.

I 49 f.Kr. besluttede senatet at lade konsulerne C. Claudius Marcellus og L. Cornelius Lentulus Crus kalde Caesar og hans hær tilbage fra Gallien samtidig med, at de gav Pompeius et *senatus consultum ultimum* til at beskytte Italien. Plebejertribunerne M. Antonius og Q. Cassius Longinus ønskede at nedlægge veto mod beslutningen men blev fordrevet fra Rom. Det gav Caesar en politisk og juridisk undskyldning for at indlede borgerkrigen, da tribunernes fredhellighed var blevet krænket, og d. 10. januar 49 f.Kr. satte han over floden Rubicon, grænsen til Rom.

Sex. Pompeius, Pompeius Magnus' søn, fortsatte efter faderens død kampen mod caesarartilhængerne og opbyggede sammen med piraterne i Middelhavet en større flådemagt. I søslaget ved Naulochos led han d. 3. september 36 f.Kr. nederlag og flygtede til Asien, hvor han blev fanget og henrettet i Milet.

Kampen mod Kleopatra og Antonius blev af Augustus betegnet som værende en kamp mellem Rom og Ægypten og ikke en borgerkrig. Antonius blev fremstillet som en, der var blevet forledt af Kleopatra.

Kapitel 41

I kapitlet gennemgås de fire typer af krig. Det bliver fulgt op af eksempler.

Kapitel 42

Begær efter ære (*cupiditas honoris*) blev anset for at være negativt.

L. Cornelius Cinna og Cn. Octavius blev valgt til konsuler under Sullas bevågenhed og måtte sværge at de ville stadfæste hans beslutninger.

Da Sulla havde forladt Italien, vendte Marius tilbage fra Afrika, og som konsul for 7. gang (86 f.Kr.) indledte han sammen med sin medkonsul Cinna en klapjagt på deres politiske modstandere.

Efter at have indgået en aftale om våbenhvile med Mithridates begyndte Sulla "genero-bringen" af Italien, og efter den endelige sejr ved Porta Collina d. 1. november 82 f.Kr. begyndte han en massakre på sine politiske fjender.

Kapitel 43

Forbundet mellem Caesar, Crassus og Pompeius kaldes i nutiden det 1. triumvirat. Men da det var en ulovlig institution er betegnelsen, som Ampelius bruger, *societas* (forbund) mere korrekt.

Kapitel 44

De anførte hærførere er nævnt i kapitel 16, 19 og 28.

Kapitel 45

Romerne kaldte mindedage for "sorte dage" (*dies atri*)[2] .

Slavekrigen brød ud i 73 f.Kr. og stod mellem gladiatorerne fra Capua og den romerske hær. Først i 71 f.Kr. lykkedes det M. Licinius Crassus at besejre dem.

Kapitel 46

Beskrivelsen af d. 1. puniske krig er i og for sig korrekt, da flåden spillede en mindre rolle i de efterfølgende.

De oskiske mamertinere (mars-krigere) havde oprettet deres egen stat og støttede først Karthago, men fem år senere henvendte de sig til Rom.

C. Manlius Vulso Longinus og C. Atilius Regulus, konsuler i år 256 f.Kr., sejrede i søslaget ved Eknomos. C. Duilius sejrede i 260 f.Kr. ved Mylae. C. Lutatius Catulus konsul i år 242 f.Kr. sejrede d. 10. marts 241 f.Kr. over Hanno.

Masinissa og numidierne havde fået deres forfædres land tilbage i fredsaftalen fra 201 f.Kr.

Kapitel 47

Kapitlet er en gentagelse af tidligere informationer og bærer præg af være en efterlig-ning af en dialog mellem lærer og elev.

Kapitel 48

Definitionen af *comitia* stammer fra Festus.

Ampelius viser her, at viden om republikkens opbygning ikke længere er relevant og begrænset til dem med en juridisk uddannelse.

Kapitel 49

Ampelius følger her Livius og Dionysios fra Halikarnassos i den sagnomspundne inddeling af Rom.

Kapitel 50

Ampelius' forklaring af de forskellige styreformer og romernes blandede forfatning følger et klassisk skema, der kendes fra Polybios og Cicero.